

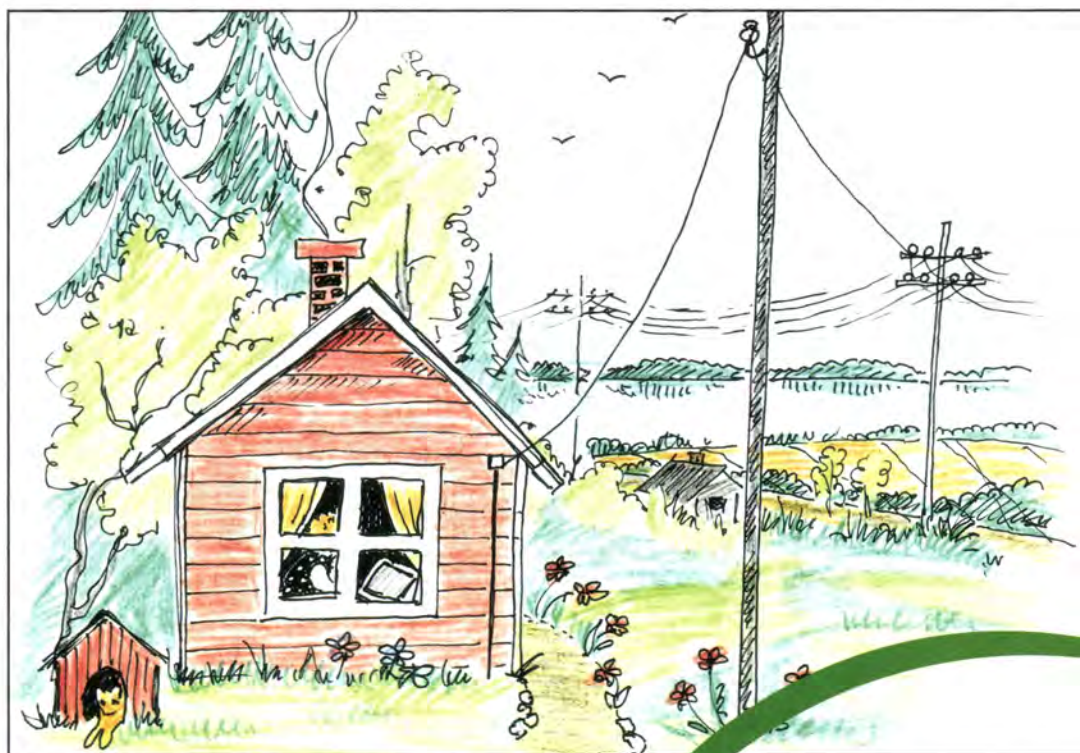

HELSINGIN KAUPUNGIN

YMPÄRISTÖKESKUKSEN JULKAISUJA

Internet osallistumisen välineenä

Helsingin paikallisagenda 21 -proessin
Internet-osallistumisen analyysi

Marika Lehtimäki

Helsinki 1999

Marika Lehtimäki

INTERNET OSALLISTUMISEN VÄLINEENÄ
Helsingin paikallisagenda 21 -prosessin
Internet-osallistumisen analyysi

Helsingin kaupungin ympäristökeskus
Helsinki 1999

ISSN 1235-9718
ISBN 951-718-286-4

Painopaikka: Helsingin kaupungin hankintakeskus
Helsinki 1999

Sisältö

YHTEENVETO	1
SAMMANDRAG	2
SUMMARY	3
1. JOHDANTO	5
1.1. Tutkimuksen tausta	5
1.2. Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite	6
1.3. Aineisto, lähestymis- tapa ja tutkimuksen sisältö pääpiirteissään	6
2. HELSINGIN PAIKALLISAGENDA 21 -PROSESSI JA INTERNET	7
2.1. Paikallisagenda 21	7
2.2. Helsingin paikallisagenda 21 -prosessin kulku ja Internet	7
3. INTERNETIN, TELEDEMOKRATIAN JA SUUNNITTELUN VÄLISET SUHTEET	9
3.1. Internet viestintävälineenä	9
3.2. Internetin vuorovaikutteisuus	11
3.3. Teledemokratia	12
3.4. Kommunikatiivinen suunnitteluteoria	14
3.5. Internet-osallistuminen kommunikatiivisen suunnitteluteorian näkökulmasta	17
3.6. Paikallisagendaprosessissa toteutetun Internet-osallistumisen tarkastelukriteerit	19
4. HELSINGIN PAIKALLISAGENDAPROSESSIN INTERNET-OSALLISTUMISEN ANALYYSI	20
4.1. Tasavertainen osallistumismahdollisuus	20
4.1.1. Pääsy Internetiin	20
4.1.2. Paikallisagenda-sivujen julkisuus ja niistä tiedottaminen	22
4.2. Tasaveroisuus resurssien suhteen	25
4.2.1. Tiedon saatavuus	25
4.2.2. Internetin edellyttämät viestinnän taidot	27
4.3. Keskustelun tasa-arvoisuus	29

5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET	31
5.1. Johtopäätökset	31
5.2. Haasteena Internet-osallistumisen markkinointi	31
5.3. Keskustelun herättämisen vaikeus	33
5.4. Internetin rooli paikallisagendatyön jatkossa	33
6. TUTKIMUKSEN KRIITTISTÄ TARKASTELUA JA JATKOTUTKIMUSTARPEET	34
LÄHTEET	36

Yhteenveto

Tutkimuksessa tarkasteltiin Helsingin kestäväen kehityksen toimintaohjelman laatimiseen tähtäävässä paikallisagenda 21 -prosessissa toteutettua Internet-osallistumista vuorovaikutteisen suunnittelun näkökulmasta. Tavoitteena oli selvittää, miten järjestää Internet-osallistuminen siten, että se edistäisi kansalaisosallistumista ja tukisi suunnittelun vuorovaikutteisuutta.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakennettiin Internetin vuorovaikutteisuuden, teledemokratian ja kommunikatiivisen suunnitteluteorian välisten suhteiden pohjalle. Suunnittelun yhteiskunnallista luonnetta ja laajaa kansalaisosallistumista painottavan kommunikatiivisen suunnittelunäkemyksen taustalla on saksalaisen filosofin Jürgen Habermasin kehittämä oletus ideaalisesta puhetilanteesta. Ideaalisen puhetilanteen käsitteestä johdettuna tavoitteena on kaikille avoin, tasa-arvoinen ja vuorovaikutteinen suunnitteluprosessi.

Kun teoriasta johdettuja kriteereitä sovellettiin Internet-ympäristöön, saatiin kolme teemaa, joiden avulla Helsingin paikallisagendaprosessissa toteutettua Internet-osallistumista arvioitiin. Ensinnäkin, tasavertaisiin osallistumismahdollisuuksiin liittyen tarkasteltiin kuntalaisten pääsyä Internetiin sekä projektin kotisivujen julkisuutta ja niistä tiedottamista. Toisena teemana arvioitiin tasavertaisuutta resurssien suhteen, kriteereinä tiedon saatavuus sekä Internetin edellyttämät viestinnän taidot. Kolmantena arvioitiin keskustelun tasa-arvoisuutta eli sitä, saivatko kaikki osallistujat näkemyksensä esille tasavertaisesti ja tehtiinkö päätökset keskustelun pohjalta.

Paikallisagendan Internet-osallistuminen oli periaatteessa kaikille avointa. Käytännössä tasavertaista osallistumismahdollisuutta rajoitti kuitenkin se, että kaikilla helsinkiläisillä ei ole tietoverkkoyhteyttä käytettävissään. Myöskin projektin tiedotuksessa olisi ollut parantamisen varaa, jotta tieto projektista ja osallistumismahdollisuudesta olisi saavuttanut helsinkiläiset laajemmin.

Osallistumisen pohjaksi tarjotun tiedon eri osapuolet kokivat yleisesti olevan riittämätöntä. Internetissä olisi ollut kestäväen kehitykseen liittyvää tietoa periaatteessa kaikkien saatavilla, mutta tiedonhaku verkosta edellyttää Internetin käyttötaitoa. Keskustelun tasavertaisuuteen liittyen todettiin Internet-osallistujien roolin jääneen pitkälti mielipiteen ilmaisuun, sillä verkon kautta osallistuneiden näkemyksiä ja teemaryhmien ideoihin kerättyä palautetta oli vaikea kytkeä mukaan teemaryhmien työskentelyyn.

Johtopäätöksenä todettiin, että Internet tarjosi uuden osallistumiskanavan ja täydensi osaltaan Helsingin paikallisagendaprosessin muita osallistumismuotoja eli asukasfoorumeita sekä teemaryhmien työskentelyä. Kokonaisuudessaan Internet palveli prosessissa enemmän tiedotuskanavana kuin varsinaisena vuorovaikutteisuuden lisääjänä. Kun vuorovaikutteisuus nähdään aitoana, ihmisten välisenä vuoroon vaikuttamisena, teknistä välinettä enemmän korostuu itse suunnitteluprosessin ominaisuus: Internetin kautta voidaan kyllä esittää kysymys laajalle joukolle, mutta vuorovaikutteisuutta ei synny ja osallistuminen jää näennäiseksi, ellei vastauksilla ole sijaa prosessissa.

Keskeisimpänä ongelmana Paikallisagendaprosessissa toteutetussa Internet-osallistumisessa lienee ollut se, että

Internet-osallistuminen jäi kokeiluluontoisuutensa vuoksi osin irralliseksi muusta prosessista, etenkin suunnitteluvaiheessa. Internetin mahdollisuuksien hyödyntämiseksi jatkossa onkin tär-

keää kytkeä Internet-osallistuminen mukaan hankkeen muuhun suunnitteluun jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tämä helpottaa myös Internet-osallistumisen markkinointia,

Sammandrag

Internet som verktyg för medverkan

Analys av Internet-medverkan i Helsingfors lokalagenda 21-process

Med en interaktiv planering i åtanke granskades i undersökningen den Internet-medverkan som genomförts inom ramen för processen lokalagenda 21, som syftar till att ett aktionsprogram för en hållbar utveckling i Helsingfors skall utarbetas. Målet var att klargöra hur en medverkan via Internet kan ordnas så att det främjar medborgarnas medbestämmande och stöder interaktiva impulser i planeringen.

Undersökningens teoretiska referensram baserades på Internets interaktiva karaktär, på teledemokrati och kommunikativ planeringsteori. Bakom den kommunikativa planeringssyn som betonar planeringens sociala karaktär och medverkan av breda medborgarkretsar ligger den tyske filosofen Jürgen Habermanns hypotes om den ideala situationen för uttalanden. Härlett från begreppet för den ideala situationen för uttalanden är målet en för alla öppen, jämlik och interaktiv planeringsprocess.

När de ur teorin härledda kriterierna tillämpades på Internet-miljön, kom man fram till tre teman med hjälp av vilka den Internet-medverkan som

genomfördes i lokalagendaprocessen i Helsingfors kunde bedömas. För det första: i anknytning till jämställda möjligheter att medverka granskades medborgarnas tillgång till Internet samt den offentlighet som gavs projektets hemsidor och hur informationen om dessa spreds. Som andra tema utvärderades jämlikheten från resurssynpunkt, med tillgången på information och den av Internet förutsatta kommunikativa förmågan som kriterier. Som det tredje bedömdes jämlikheten i diskussionen, dvs. det om alla deltagare på ett rättvist sätt fick föra fram sina åsikter, och om besluten fattades på basis av diskussionen.

Deltagandet via Internet i lokalagendaprocessen var i princip öppet för alla. I praktiken begränsades emellertid jämlika möjligheter till deltagande av att alla helsingforsare inte har tillgång till kontakt genom datanät. Också i informationen om projektet fanns det rum för förbättringar, så att kännedomen om projektet och möjligheterna att delta hade nått invånarna i större omfattning.

Skilda parter ansåg allmänt att den information som erbjöds som grund för medverkan var otillräcklig. I princip hade information om en hållbar utveckling varit tillgänglig för alla via Internet, men att söka fram informationen i nätet kräver kunskap i att använda Internet. I fråga om jämlikheten i debatten konstaterades att Internetdeltagarnas roll i stor utsträckning förblev opinionsyttringar. Det var svårt att

knyta samman de åsikter som framfördes via nätet och den feedback som gavs angående temagruppernas idéer med temagruppernas arbete.

Som slutsats konstaterades att Internet erbjöd en ny kanal för medverkan och för sin del kompletterade de övriga formerna för deltagande i lokalagendaprocessen i Helsingfors, dvs. invånarforum samt arbetet inom temagrupperna. Som helhet tjänade Internet i processen mera som en informationskanal än som egentlig befrämjare av interaktivitet. När interaktivitet ses som en äkta inbördes påverkan mellan människor betonas en egenskap i själva planeringsprocessen mera än det tekniska verktyget: via Internet kan man visserligen ställa en fråga till en stor

mängd människor, men det uppstår ingen växelverkan och medverkan förblir skenbar om svaren inte ges utrymme i processen.

Det centrala problemet i den Internet-medverkan som genomfördes i Helsingfors lokalagenda 21-processen torde ha varit att Internet-medverkan p.g.a. sin experimentella karaktär hölls skild från den övriga processen, i synnerhet i planeringsskedet. För att möjligheterna med Internet skall kunna utnyttjas i framtiden är det viktigt att knyta samman Internet-medverkan med den övriga projektplaneringen redan i ett så tidigt skede som möjligt. Detta underlättar också marknadsföringen av Internet-medverkan.

Summary

The Internet as a tool for participation

An analysis of Internet-participation in the Helsinki Local Agenda 21 -process

The Helsinki Local Agenda 21 -process proceeded also in the Internet. The Internet participation within the process has now been surveyed from the standpoint of interactive planning. The aim was to ascertain how to arrange Internet participation so that it would promote public participation and support the interaction of planning.

The theoretical framework of the research was constructed on the basis of the relationships between Internet interactivity, teledemocracy and communicative planning theory. The background to the communicative

planning viewpoint emphasising the societal nature of the planning and extensive public participation is the supposition of ideal speech situation developed by the German philosopher Jürgen Habermas. The objective drawn from the concept of ideal speech situation is an interactive planning process which is both equal and open to all.

When the criteria drawn from the theory are adapted to the Internet environment, three themes are achieved through which the Internet participation carried out in the Helsinki Local Agenda 21 is evaluated. Firstly, in connection with the opportunity for equal participation, local residents' access to the Internet as well as to the home pages of the project was surveyed. As the second theme equality was evaluated in relation to resources, with the criteria being the availability of information and the communication skills required for the Internet. Thirdly, the equality

for the Internet. Thirdly, the equality of discourse was evaluated, i.e., whether all participants were able to put forward their views in an equal manner and whether decisions were made on the basis of discussion.

In principle Internet participation within the Local Agenda 21 was open to all. In practice, however, equal opportunity to participate was restricted by the fact that not all Helsinki residents had access to a network connection. There was also room for improvement regarding the information given about the project, so that information about the project and the opportunity for participation would have reached a wider audience of Helsinki residents.

The information provided about the basis for participation was found by the various parties to be generally insufficient. The Internet would have had information concerning sustainable development which, in principle, is available to all, but information retrieval from the network requires skill in using the Internet. Concerning equality of discourse it was found that the role of Internet participants remained to a great degree on the expression of opinion, as it was difficult to connect the feedback gathered for the theme group ideas and the viewpoints of those who participated through the network to the working of the theme groups.

In conclusion it was found that the Internet offered a new channel for participation and for its part supplemented the other participation modes of the Helsinki Local Agenda 21 -process, i.e., residents' forums and theme group working. Overall, the Internet served more as an information channel in the process than as an actual means of increasing interactivity. When interactivity is seen as a genuine interaction between people, more emphasis becomes placed on the characteristics of the planning process than on the technical tool or media. A question can indeed be put to a wide group through the Internet, but interaction does not arise and participation remains only apparent, unless there is room for the answer in the process.

The most crucial problem in Internet participation in the Local Agenda 21 -process may have been that Internet participation remained, because of its experimental nature, partly detached from the other process, particularly in the planning stage. To utilise Internet opportunities in the future it is indeed important to connect Internet participation with the other planning of the project at the earliest stage possible. This would also facilitate the "selling" of Internet participation.

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen tausta

Maailmanlaajuisen tietoverkon, Internetin, käyttö tiedottamisessa sekä osallistumisen ja vuorovaikutuksen edistämässä yleistyy. Internet nähdään monien mahdollisuuksien välineenä, esimerkiksi uuden kansalaisyhteiskunnan ja teledemokratian toteuttajana. Verkon kautta ajatellaan saavutettavan suuri joukko kuntalaisia helposti ja pienemmin resurssein, oli sitten kyseessä tiedottaminen ja tiedonhankinta tai intensiivisempi kansalaisosallistuminen.

Kansalaisjärjestöt ja muut vastaavat tahot ovat jo hyödyntäneet Internetiä verkostoitumisessa ja tiedon levityksessä sekä julkisen keskustelun herättämisessä¹. Lisäksi parhaillaan käynnissä on alueellisia palvelutietoprojekteja. Kunnan palvelut pyritään tarjoamaan sähköisessä muodossa, jolloin kunnan palveluita voidaan käyttää Internetin välityksellä kotoa käsin². Pisimmälle ovat ehtineet Kuorevesi ja Pirkanmaa, joissa myös kuntalaisten mahdollisuuteen osallistua päätöksentekoon on kiinnitetty huomiota.

Internetin yleistymisestä huolimatta ei sen käytöstä osallistumisen tai osallistuvan suunnittelun välineenä kunnissa vielä ole kovin paljon käytännön kokemuksia tai tutkimustuloksia. Tietoyhteiskuntakeskustelu on pyörinyt

visioiden ja hypoteettisten näkemysten ympärillä, mutta käytännön kentällä saadut kokemukset ovat toistaiseksi jääneet vähäisiksi (Anttiroiko 1998a, 292; La 21 and ICT use... 1998; Löfgren 1999).

Useimmissa julkisen hallinnon toteuttamissa pilottiprojekteissa on kyse yksittäisen projektin esittelystä ja kommentointimahdollisuudesta Internetin kautta: Esimerkiksi Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnan (YTV) tulevaisuusverstaiden yhteydessä käytiin keskustelua rinnakkain sekä verkossa että paperilla. Helsingin kaupungin viheralueohjelman laadinnan ohella kaupunkilaiset saivat verkossa olleen Viherfoorumin kautta kysellä ja antaa palautetta viheralueiden rakentamiseen ja hoitoon liittyvistä asioista.

Internet on ollut kokeiluluonteisena mukana myös huhtikuussa 1998 lähtölaukauksen saaneessa Helsingin kestävän kehityksen toimintaohjelman laatimiseen tähtäävässä paikallisagenda 21 -prosessissa. Paikallisagendaprojektille avattiin Internetiin kotisivut³. Sivujen kautta on tiedotettu paikallisagendaprosessista, sen taustoista ja etenemisestä sekä pyritty edistämään vuorovaikutusta kuntalaisten ja kaupungin sekä paikallisagendaa koordinoivan projektin välillä. Tämän projektin myötä heräsi kiinnostus kehittää Internet-osallistumista ja tutkia, miten organisoituna tämä väline parhaiten toteuttaa demokraattisen osallistumisen ideaalia ja tukee vuorovaikutteista suunnitteluprosessia.

¹ Suomalaisina esimerkkeinä Kansallisen Metsäohjelman valmisteluun liittyvä metsäkeskustelu sekä Sanoma-open (1999), jossa jatkettiin verkossa Pentti Holapan muilla areenoilla aloittamaa keskustelua kirjallisuuskriitistä.

² Esimerkkeinä Pirkanmaan Palvelutietoprojekti (PiPa), Kotkan kaupungin teledemokratiahanke Net for nets sekä Helsingin Pihlajiston Kotikatu-projekti.

³ <http://www.hel.fi/ymk/agenda21.htm> (Helsingin paikallisagenda 21 1998).

1.2. Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite

Tämä tutkimus palvelee Helsingin paikallisagenda 21 -prosessia osana uuden, jatkuvaluonteisten osallistumismuotojen kehittämistä. Tutkimuksen tarkoituksena on arvioida Helsingin paikallisagendaprosessissa toteutettua Internet-osallistumista vuorovaikutteisen suunnittelun näkökulmasta. Tavoitteena on selvittää, miten järjestää Internet-osallistuminen siten, että se edistäisi kansalaisosallistumista ja tukisi suunnittelun vuorovaikutteisuutta. Tutkimuksessa esitetään ehdotuksia sekä ideoita Internet-osallistumisen kehittämiseksi paikallisagendaprosessissa sekä muissa vastaavissa projekteissa.

1.3. Aineisto, lähestymistapa ja tutkimuksen sisältö pääpiirteissään

Tutkimuksen teoreettisena pohjana on käytetty suunnitteluteoreettista ja viestinnän alaan sekä teledemokratiaan liittyvää kirjallisuutta. Kyseessä on tapaustutkimus, jossa tarkastellaan Helsingin kaupungin paikallisagendaprosessin I-vaiheen Internet-osallistumista 19.4.1998 - 15.10.1998. Kehittämistutkimuksesta on kyse siltä osin, että tutkimuksen tekijä on itse ollut osallisena paikallisagendaprosessissa sekä tutkimuksen kohteena olevan Internet-osallistumisen suunnittelussa ja toteutuksessa. Tutkimusmenetelminä ovat sekä dokumenttien laadullinen sisällön analyysi että osallistuva havainnointi. Pääasiallisena aineistona on tutkimuksen tekijän työpäiväkirjan ohella muu paikallisagendaprojektiin liittyvä mate-

riaali käsittäen esimerkiksi projektin kotisivut, prosessiin liittyviä asiakirjoja, kuten PaikA-projektin toimintasuunnitelmat ja kokousmuistioita. Lisämateriaalina on käytetty Internetistä ja sen käytöstä ja käyttäjistä tehtyjä tutkimuksia, tietoyhteiskuntaa koskevien tutkimushankkeiden raportteja ja näistä annettuja lausuntoja sekä tietoyhteiskuntapolitiikasta lehtien palstoilla käytyä julkista keskustelua. Työn puitteissa on otettu yhteyttä muihin vastaaviin koti- ja ulkomaisiin projekteihin sekä käyty keskusteluja Internet-osallistumisen parissa työskennelleiden henkilöiden kanssa.

Seuraavassa luvussa esitellään lyhyesti Helsingin paikallisagendaprosessia ja sen yhteydessä toteutettua Internet-osallistumista. Luvussa kolme on vuorossa teoreettisen viitekehyksen rakentaminen, joka alkaa Internetin lyhyellä kuvauksella sekä Internet-viestinnän ominaispiirteiden esittelyllä. Seuraavaksi käydään läpi tietoyhteiskuntakeskustelun puitteissa esitettyjä näkemyksiä Internetin vuorovaikutteisuudesta ja teledemokratiasta, jonka jälkeen katsotaan, mitä tämä suunnittelun näkökulmasta merkitsee. Muodostetun viitekehyksen avulla pyritään löytämään kriteerit 'hyvin' organisoidulle Internet-osallistumiselle. Kriteerit esitetään teemoina kolmannen luvun lopussa ja näiden teemojen avulla analysoidaan luvussa neljä Helsingin paikallisagendassa toteutettua Internet-osallistumista. Tarkastelun pohjalta nousseet johtopäätökset ja kehittämissuositukset esitetään luvussa viisi. Viimeisessä luvussa kuusi arvioidaan käytettyä tutkimusmenetelmää ja lähestymistapaa sekä tuloksia ja esitetään jatkotutkimustarpeet.

2. Helsingin paikallisagendaprosessi ja Internet

2.1. Paikallisagenda 21

Paikallisagenda 21 (Local Agenda 21) on kestävän kehityksen toimintaohjelma ensi vuosituhanneille, ja se perustuu YK:n Rion vuoden 1992 Ympäristö- ja kehityskonferenssin päätökseen. Rion Agenda 21:n ydinajatuksina ovat maailmanlaajuiset ympäristö- ja kehitysongelmat sekä osallistuminen. Kirjaimellisesti ottaen paikallisagenda on Rion määritelmän mukaan paikallistason toimintaohjelma kestävän kehityksen toteuttamiseksi, mutta viime aikoina käsitettä on käytetty kuvaamaan myös sitä prosessia, jossa toimintaohjelma syntyy. Paikallisagenda perustuu kunta-laisten laajaan osallistumiseen ja osallisuuteen päätöksenteossa, ja sen tulisi perustua kuntayhteisön yhdessä määrittelemään käsitykseen kestävästä kehityksestä⁴. (Täältä kestävyys 1997, 6 - 14.)

Paikallisagendatyötä valmistelleen ”Kestävän kehityksen kuntaprojektin” perusteella todettiin, että kestävän kehityksen mukaisessa päätöksentekoprosessissa päätökset tehdään perusteellisen ja avoimen valmistelun pohjalta demokraattisesti. Paikallisagendaa esitetään monimuotoiseksi ja joustavaksi oppimisprosessiksi, jossa kaikki oppivat: ”Osallistamalla ja keskustelemalla

muiden kanssa oppii ymmärtämään erilaisia tavoitteita ja näkemyksiä. Omat mielipiteet ja niiden perustelut syvenevät tai mahdollisesti jopa muuttuvat, ja muodostuu käsitys ongelmien liittymisestä kokonaisuuteen. Lisäksi, kun paikallisagendaa valmistellaan yhteistyössä, mahdollisia ristiriitoja voidaan käsitellä ajoissa eivätkä ne pääse halvaannuttamaan ohjelman toteutumista myöhemmässä vaiheessa.” (Täältä kestävyys 1997, 6 - 14.)

2.2. Helsingin paikallisagenda 21 -prosessin kulku ja Internet

Helsingin kaupunki liittyi helmikuussa 1995 mukaan eurooppalaisten kaupunkien kestävän kehityksen kampanjaan kaupunginhallituksen allekirjoittaessa ns. Aalborgin asiakirjan, jossa määritellään paikallisagenda 21 -ohjelman laatimisen keskeiset periaatteet. Helsingin kaupunginvaltuusto hyväksyi 1997 ohjelmatyölle viisi päätavoitetta:

- kasvihuonekaasupäästöjen vähentäminen,
- luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja vaaliminen,
- vuorovaikutuksen ja kansalaisosallistumisen lisääminen,
- kestävän kehityksen mittaamisen ja arvioinnin kehittäminen sekä
- lähiöuudistuksen toteuttaminen kestävän kehityksen tavoitteiden mukaisesti (Kestävän kehityksen... 1997.)

Ylipormestarin johtaman, apulaiskaupunginjohtajista ja virastopäälliköistä koostuvan johtoryhmän alaisuudessa Helsingin paikallisagendatyötä koordinoi ympäristökeskuksen yhteyteen pe-

⁴ Riissa kestävän kehityksen käsite määriteltiin Nummelinin (1998, 5) mukaan tarkoittamaan taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen sovittamista luonnonvarojen määräämiin puitteisiin siten, että luonto ja ihmisen kehityksen edellytykset säilyvät myös tuleville sukupolville.

rustettu Paikallisagenda 21 -projekti (PaikA-projekti).

Helsingin kestävä kehityksen toimintaohjelman laatimista kuvataan moniulotteiseksi prosessiksi, joka koskee sekä kaikkia kaupunginhallinnon organisaatioita että asukkaita, paikallisyhdistyksiä, kansalaisjärjestöjä, seurakuntia, helsinkiläisiä yrityksiä, valtionhallinnon organisaatioita ym. Helsingin paikallisagendatyöhön sisältyy sekä kaupunginhallinnon sisäistä tutkimus- ja kehittämistyötä että asukkaiden ja asukasyhteisöjen omaehtoisia hankkeita ja kampanjoita. Työn tulee edetä kumppanuusperiaatteen pohjalta jatkuvana vuoropuheluna hallinnon, asukkaiden ja eri yhteistyötahojen kesken siten, että samanaikaisesti kehitetään

osallistumisen menetelmiä ja menettelytapoja. (Helsingin paikallisagendatyön tilannekatsaus... 1998.)

Paikallisagendan laadintaprosessin kansalaisosallistuminen ja vuorovaikutus käynnistyivät huhtikuussa 1998 Finlandia-talolla järjestetyllä kansalaisfoorumilla ja paikallisagenda-aiheisella näyttelyllä (kuva 1). Foorumissa perustettiin 17 helsinkiläisille avointa kestävä kehityksen teematyöryhmää. Työryhmien ohjaajiksi koulutettiin nelisenkymmentä henkilöä, joista pääosa oli kaupungin virkamiehiä. Tällä kansalaisten ja virkamiesten yhteisellä työryhmätyöskentelyllä haettiin ideoita, tavoitteita ja toimenpide-ehdotuksia paikallisagendan laadintaan.

<i>Toimijat</i> <i>Proessin vaiheet</i>	Hallinto	YHTEYSHENKILÖVERKOSTO	Asukkaat	Luottamuselimet
Ongelmien, ideoiden ja ehdotusten kartoitus	Virastojen sisäinen kartoitus		Foorumi I & II Teemaryhmät	Tiedoksi
Työstäminen: – tavoitteet – toimenpiteiden karsinta – konkretisointi	PaikA-projekti ja virastot: neuvottelut		Teemakohtaiset työpajat (rooteleittain) – rootelin johto – ao. virastot – ao. luottamushenkilöt	Tiedoksi Osallistuminen työpajoihin
Alustavien luonnosten kommentointi	Palaute-seminaarit		Teemakohtaiset palaute-seminaarit Palautefoorumi	Lautakunta-seminaarit Valtuustoseminaari
Viimeistellyn luonnoksen kommentointi			Lausuntokierros	Lausuntokierros
Päätöksenteko				Valtuuston päätös v. 2000

Kuva 1: Hallinnon, asukkaiden ja luottamuselinten osallistuminen Paikallisagendaohjelman valmisteluun (Helsingin paikallisagenda 21 -prosessi 1998). Tutkimuksen kohteena oleva paikallisagendaprosessin ensimmäinen vaihe tummennettu.

Prosessissa päätettiin kokeilla myös Internetin hyödyntämisen mahdollisuuksia projektin tiedottamisessa ja asukasosallistumisessa. Avajaisfoorumin yhteydessä julkaistiin tämän tutkimuksen tekijän laatimat WWW-sivut, joille on koottu kuvausta paikallisagendaprojektin taustoista ja tavoitteista. Prosessin kuvauksen lisäksi kotisivuilla on linkkejä lisätiedon lähteille. Foorumissa paikallisagendaprojektin näyttelypisteessä oli mukana tietokone, jonka ääressä ihmisiä opastettiin tutustumaan Helsingin paikallisagendan kotisivuihin. Sivujen kautta kiinnostuneiden oli mahdollista ilmoittautua jakelulistalle saadakseen tietoa esimerkiksi teematyöryhmien välitiloksista. Projektin omien tiedotteiden lisäksi sivujen ajankohtaista-osastolla julkaistiin esimerkiksi niitä helsinkiläisten sidosryhmien, asukkaiden tai yhdistysten tapahtumailmoituksia, joista ilmoitettiin projektille.

Paikallisagendan kotisivuilla saattoi seurata teemaryhmien työn edistymistä ja lukea syntyviä ideoita ja ehdotuksia. Teematyöryhmille avattiin sivuja sitä mukaa, kun ohjaajat toimitivat ryhmissä syntynyttä materiaalia. Halukkaat saivat kommentoida tuotoksia ja tuottaa omia ideoitaan niihin. Teemakohtaiset sivut palvelivat paitsi muita helsinkiläisiä, myös teemaryhmäläisiä, jotka saattoivat sivujen kautta tutustua muiden ryhmien ideoihin. Verkkoon luotiin myös keskustelupalstaksi nimetty sivu julkista keskustelua varten.

Syksyllä 1999 järjestettiin toinen kansalaisfoorumi, jossa teematyöryhmätyöskentelyn tuotokset koottiin yhteen keskustelun pohjaksi. Näin syntynyt raporttiluonnos ja siihen saadut kommentit laitettiin verkkoon yhdessä

kommentointikehotuksen kanssa. Kommentointiaikaa annettiin kuukausi.

Projektin II-vaiheen käynnistyessä luonnos kommentteineen lähetettiin kaupunginhallintoon jatkotyöstettäväksi. Samalla Internetin päivitys siirtyi tutkimuksen tekijältä projektin uudelle tiedottajalle, ja Internetin rooliksi jäi tiedotuskanavana toimiminen.

3. Internetin, teledemokratian ja suunnittelun väliset suhteet

3.1. Internet viestintävälineenä

Yhdysvaltain puolustusministeriön 1970-luvulla kehittämä Internet on nykyisin kymmenien tuhansien aliverkkojen muodostama maailmanlaajuinen tietoverkko ja yhä yleistyvä tiedonvälityskanava. Internetissä on monia perinteisten medioiden – TV:n, radion, sanomalehtien ja suoramainonnan – piirteitä. Erona aiempiin tiedotusvälineisiin on viestin siirtyminen 'yhdeksi monelle' -järjestelmästä malliin, jossa monet yksilöt viestivät monelle. Internet on myös halpa, nopea ja tehokas verrattuna muihin tiedonsiirto-, kommunikointi- ja markkinointikanaviin. (Linjama 1996, 8, 18.)

Internetin järjestämättömän tiedon tulvaa kritisoidaan usein. Toisaalta Linjama (1996, 8) katsoo Internetin kautta välitettävän tiedon kohdentuvan juuri niille, jotka ovat siitä kiinnostuneita. Internet mahdollistaa myös välittömän palautteen antamisen. Lisäksi Internet on demokratisoinut tiedonjul-

kaisemista tarjoamalla halvan ja periaatteessa kaikkien ulottuvilla olevan tiedotus- ja julkaisukanavan, jonka kautta esimerkiksi pienet yritykset, yhteisöt tai yhdistykset voivat julkaista omaa materiaaliaan riippumattomina perinteisten medioiden uutiskynnyksistä. (Linjama 1996, 8.)

Merkittävimmät viestintäkanavat Internetissä ovat World Wide Web (WWW), sähköposti sekä uutisryhmät ja postituslistat. Sähköposti välittää viestin muutamassa sekunnissa missä tahansa maailmassa sijaitsevaan toiseen verkotettuun koneeseen. Uutisryhmät ovat tekstipohjaisia ja avoimia vapaan keskustelun foorumeita, joissa jokainen osallistuja voi lähettää viestin, ja viestit tulevat kaikille. Sähköpostin ja uutisryhmän risteytys on postituslista, joka käsittelee jotain erityisaihetta ja on avoin vain listalle ilmoittautuneille.

Sähköpostiviestinnässä osapuolten katsotaan usein olevan tasa-arvoisia asemaan katsomatta, kun ulkoiset, valasta tai asemasta kertovat tunnusmerkit puuttuvat tietokoneen ruudulla näkyvästä tekstistä. Anonyymisyys ja selkeän etiketin puuttuminen sosiaalisesta kanssakäymisestä johtavat huomion keskittymiseen elektronisiin viesteihin toisten yksilöiden sijasta. (Savolainen 1996, 19; Kiesler ym., Kuluttajat ja multimediapalvelut 1997, 157, mukaan.) Muun muassa Löfgren (1999, 18) ja Herring (Ess'n 1996 mukaan) ovat kuitenkin tutkimuksissaan todenneet selvän eron maallikoiden ja asiantuntijoiden sekä naisten ja miesten ilmaisussa. Lisäksi kirjallisesti tapahtuva Internet-viestintä luonnollisesti suosii sujuvia kirjoittajia. Näistä seikoista huolimatta Internet on laskenut kynnystä, joka koskee esimerkiksi yhteydenottamista auktoriteetteihin. Esimerkiksi opiskelijoiden on helpompi

ottaa yhteyttä professoreihin ja yleensä alempien lähestyä ylempiään (Savolainen 1996, 19; Kuluttajat ja multimediapalvelut 1997, 157.)

WWW-sivujen julkaisuutta voi säädellä sen mukaan, kenellä on pääsy sivuille. Sivuille pääsyyn voidaan edellyttää salasanaa, jolloin käyttäjäkunta voidaan rajata. Osoite voi myös olla salainen, vain tietyille jaettu, jolloin sivu on "puolijulkinen". Ilmoittamalla sivu yleisiin hakuohjelmiin, niin sanottuihin hakurobotteihin, sivuille voi periaatteessa löytää kuka tahansa aiheeseen liittyvällä hakusanalla. (Audiovisuaalinen tietoverkkotoimittaminen 1998; Packalén 1998.)

Graafiseen käyttöliittymään perustuva WWW mahdollistaa multimedian ja hypertekstin julkaisemisen. Multimedia tarkoittaa tuotosta, jossa tekstiin on yhdistetty kuvaa ja ääntä. Hypertekstissä osa sanoista toimii linkkeinä, joita klikkaamalla saa esiin lisätietoa tai pääsee liikkumaan tekstin toiseen osaan tai kokonaan toisiin dokumentteihin. Käyttäjä voi linkkien avulla valita, missä järjestyksessä hän tutustuu materiaaliin. Ideana on pääsy mahdollisimman nopeasti käsiksi relevanttiin tietoon (Audiovisuaalinen tietoverkkotoimittaminen 1998; Packalén 1998). Hyperteksti suosii dokumentin rakentamista niin sanotun kärjellään seisovan uutiskolmion tavoin, jolloin tärkein ja kiinnostavin asia esitetään ensin, ja siitä on mahdollista syventää tietoa jatkamalla hyperlinkkien kautta lisätiedon lähteille.

WWW mahdollistaa laajojenkin materiaalipakettien julkaisemisen, mutta Internet ja WWW välineinä asettavat myös joitain rajoitteita, mikäli verkkoviestinnän halutaan olevan tehokasta. Näennäisesti valmiskaan materiaali ei yleensä suoraan sovellu verk-

koon, vaan se on ensin toimitettava. Tekstiä luetaan näyttöpäätteen ruudulta 25 % hitaammin kuin paperilta, joten esimerkiksi suoraan paperiversiosta verkkoon siirretyt asiakirjat tai pitkät tekstimassat eivät toimi ruudulla. WWW mahdollistaa myös kuvien ja erilaisten tehosteiden käytön. Sivuja suunniteltaessa joudutaan kuitenkin tasapainoilemaan visuaalisuuden ja helpokäyttöisyyden välillä. Etusijalla tulisi olla tiedonsaannin vaivattomuus teknikalla kikkailun sijaan. Kuvien runsas käyttö kasvattaa WWW-sivun tiedostokokoja ja hidastaa sivun latautumista. Ruudulla vilkkuvat ja rullaavat elementit saattavat lisäksi häiritä lukemista ja aiheuttaa yhteensopivuusongelmia eri selainohjelmia käytettäessä, jolloin sivut eivät aukea. (Audiovisuaalinen tietoverkkotoimittaminen 1998; Packalén 1998.)

WWW-viestinnän etuna on sen päivitettävyyden ja ajankohtaisuuden. Toisin kuin paperiesitetä verkkosivuja voidaan täydentää tai korjata vielä julkaisemisen jälkeenkin. Sivujen täydennettävyyden toisaalta mahdollisuus, mutta toisaalta se asettaa sivujen ylläpitäjälle niiden jatkuvan päivittämisen velvoitteen. Käyttäjät odottavat löytävänsä verkosta ajankohtaista ja tuoretta tietoa. WWW:ä kritisoidaan vanhentuneista sivuista, joiden tietoja ei ajanmukaista tai joiden ulkopuolisille sivuille johtavien linkkien toimivuutta ei tarkisteta (Taipaleenmäki ja Vernikos 1997, 12; Audiovisuaalinen tietoverkkotoimittaminen 1998; Packalén 1998; Rissa&Järvinen Oy 1998).

Tiedon julkaisemisen helppouden ja vapauden kääntöpuolena on verkossa olevan tiedon luotettavuus ja vaikeus sen arvioinnissa. Julkaisemisen ollessa vapaata kukaan ei portinvartijana suorita lähdekritiikkiä "valmiiksi", vaan tie-

don luotettavuuden arviointi jää käyttäjän huoleksi. Luotettavuus kärsii, mikäli sivuilta ei selviä tiedon julkaisemisen ajankohta sekä sivujen ylläpitäjä tai se, kuka tiedosta vastaa.

3.2. Internetin vuorovaikutteisuus

Tietoyhteiskuntakeskustelussa keskeiseksi käsitteeksi on noussut vuorovaikutteisuus. Internetin houkuttelevuutta on perusteltu juuri vuorovaikutteisudella, jolla viitataan inhimillisen vuorovaikutuksen ja keskustelun maailmaan. Toteutustapa voi kuitenkin olla hyvin tekninen ja vuorovaikutus lähinnä koneen ja ihmisen välistä. Suosittuna käsitteenä vuorovaikutteisudella on lukuisia määritelmiä, mutta käyttäjän kannalta keskeisenä piirteenä on usein pidetty jonkinlaisen vastausreaktion saamista. (Sassi 1994, 104.)

Rafaeli (Sassin 1994, 104 ja Löfgrenin 1999, 17 mukaan) määrittelee vuorovaikutteisuden viestintätapahtuman muuttuvaksi ominaisuudeksi, viestien suhteeksi niitä edeltäviin viesteihin. Viestintätapahtumat voidaan sen perusteella jakaa vuorovaikutteisiin, näennäisvuorovaikutteisiin ja ei-vuorovaikutteisiin.

Viestintä on ei-vuorovaikutteista silloin, kun lähettäjän ja vastaanottajan roolit eivät ole vaihdettavissa jokaisen viestin jälkeen. Vuorovaikutteisuus puolestaan liittyy erityisesti vastauksen luonteeseen. Näennäiseen vuorovaikutukseen riittävät johdonmukaiset vastausreaktiot, jolloin ihmisen ja koneenkin välillä voi olla vuorovaikutusta. (Sassi 1994, 104.) Tämän määritelmän mukaan WWW-sivut ovat vuorovaikutteisia siksi, että käyttäjälle annetaan mahdollisuus linkejä klik-

kaamalla valita, mihin tekstin tai kotisivuston osaan hän missäkin järjestyksessä haluaa tutustua.

Aito vastaus puolestaan edellyttää koko aikaisemman keskustelun huomiointamista, jolloin kumpikin osapuoli antaa ja saa tilanteesta uutta tietoa ja kokemuksia. Siten aitoa vuorovaikutusta voi olla vain ihmisten välillä, tapahtuipa kommunikaatio sitten koneen välityksellä tai suoraan, ilman välikäsiä. (Rafaeli, Sassin 1994 mukaan, 104.) Asiaa kuvaa hyvin vuorovaikutuksen määrittely kaksisuuntaiseksi tiedonvaihdoksi – vuoroon vaikuttamiseksi – joka tuottaa muutosta molemmissa osapuolissa ja heidän toimintavoimissaan (Heine 1997, 290).

Viestinnän interaktiivisuus ei edellisen määrittelyn mukaan ole vain johdonmukaisia vastauksia tai reaktioita. Vuorovaikutteisuus ei siis syvimässä merkityksessään ole välineen ominaisuus, vaikka väline tai kanava voi ehkäistä tai edistää sen toteutumista. Tietoverkoissa toteutuu periaatteessa vuorovaikutuksen mahdollisuus kaikissa muodoissaan eli sekä todellisenä dialogina että automaattisina vastausreaktioina ja yksinkertaisina palautteina. Vaikka Internet-teknologia on kasvattanut kaksisuuntaisuuden mahdollisuutta, ei sen käyttö ole ollut erityisen interaktiivista käsitteen varsinaisessa mielessä. (Sassi 1994, 104.)

WWW:ssä julkaistavilla kotisivuilla vuorovaikutteisuus jää yleensä vain koneen ja ihmisen väliseksi: käyttäjä voi linkkien avulla jäsenetyssä hypertextissä edetä haluamaansa reittiä, mutta verkossa on olemassa vain tietty määrä mahdollisuuksia, joihin käyttäjän valinta rajoittuu. Vuorovaikutteisuuden kannalta pidetään mullistavana mahdollisuutta palautteen antamiseen ja keskusteluun WWW-sivuille liitettyjen

sähköpostikaavakkeiden avulla. Nykyisin esimerkiksi moni organisaatio tarjoaa kotisivuillaan mahdollisuuden palautteen antamiseen, joko vapaamuotoisesti tai erilaisin kaavakkein. WWW-sivuilla on myös mahdollisuus julkaista saatua palautetta ja siten muodostaa rakenteeltaan uutisryhmän kaltainen yhteinen, vapaa keskustelufoorumi.

Internetin vuorovaikutteisuutta on tutkittu Kansallisen Multimediaohjelman (KAMU) kuluttajatutkimushankkeessa (Kuluttajat ja multimediapalvelut 1997). KAMU:n yhtenä osaprojektina käsiteltiin muutosta vuorovaikutteisuudessa, ja vuorovaikutteisuus tulkittiin nimenomaan ihmisten väliseksi. Internetin osalta käsiteltiin sähköpostia ja WWW-sivuja, mutta esimerkiksi WWW-sivujen lukemista ei katsottu vuorovaikutustapahtumaksi, vaan WWW-sivuja käsiteltiin vuorovaikutteisina vain palautekanavan käytön kannalta. Mahdollisuus vuorovaikutukseen syntyi tutkimuksen mukaan ainoastaan silloin, kun käyttäjä lähetti palautetta WWW-sivuista tai osallistui sivujen keskusteluryhmään. Lisäksi todettiin, että vuorovaikutuksen syntymisen palautekanavan välityksellä edellyttää sitä, että palautteen saaja myös vastaa. Tunnetta vaikuttamisesta ei synny, ellei oman lähetetyn viestin perillemenosta tai vaikutuksesta saada vastausta. (Kuluttajat ja multimediapalvelut 1997, 160.)

3.3. Teledemokratia

Internetin vuorovaikutteisuuden ohella demokratiaan liittyvät kysymykset ovat 1990-luvulla kuuluneet oleellisena osina tietoyhteiskunnasta käytyyn keskusteluun. Tietoverkkojen laajamittaisen käytön uskotaan yleistyessään voivan

lisätä kansalaisten tasa-arvoa ja vaikutusmahdollisuuksia sekä demokratian toteutumista (Kolmekymmentävuotiaiden...1997; Rissa&Järvinen Oy 1998; Tuittu 1999). Tällä hetkellä teledemokratian käsite ja sen sisältö on kuitenkin vielä vakiintumaton (Anttiroiko 1998a, 292).

Yksi eniten keskustelua herättäneistä teemoista liittyy suoraan demokratiaan. Anttiroikon (1996, 52-54; 1998a, 293 ja 1998b, 202) mukaan teledemokratialla viitataan usein nimenomaan informaatio- ja viestintäteknologian avulla toteutettuun suoraan demokratiaan, jonka puhtain muoto on televoting, eli elektroninen kansanäänestys.

Esimerkkejä elektronisesta kansanäänestyksestä ovat 70-luvulta lähtien toteutetut mielipidekyselyt. Kansalaisille jaettiin etukäteen materiaalia, johon perehdyttyään he saivat puhelimitse kertoa mielipiteensä. Tällä menetelmällä oli etunsa tavalliseen mielipidetiedusteluun verrattuna ja se toi palautetta viranomaisille ja päätöksentekijöille. Varsinainen vaikutus politiikkaan jäi kuitenkin tuntemattomaksi tai minimaaliseksi. (Tehrani 1990, 111.) Kotoinen esimerkki teleteknologian mahdollistamasta kansalaisosallistumisesta on "Syksyn sävel" -kilpailun puhelimitse toteutettu katsojaäänestys.

Pidemmälle vietyinä ehdotuksena on esitetty, että eduskunta voitaisiin kokonaan lakkauttaa, sillä sen äänestystaulua vastaava taulu voitaisiin tuoda joka kotiin Internetin kautta. Sama periaate olisi sovellettavissa myös paikalliseen itsehallintoon. Suoran demokratian ihanne edellä esitetyssä muodossaan, esimerkiksi eduskunnan korvaavana, on Anttiroikon (1996, 52-54) mukaan kuitenkin naiivi. Äänestysistä saattaisi pahimmillaan tulla

pelkkiä näennäisdemokraattisia näytöksiä. Tärkeimmät ratkaisut tehdään monilta osin jo asioiden valmisteluvaiheessa, kun valitaan, mitä kansalaisilta kysytään ja mitä päätetään olla kysymättä. (Anttiroiko 1996, 52-54 ja 1998b, 202; Ahonen 1997, 57.) Elektronisen kansanäänestyksen näkeminen ratkaisuna demokraattisempaan päätöksentekoon tuntuu nojaavan yksinkertaistettuun ajatukseen siitä, että kansalaisten ottaminen mukaan päätöksentekoon olisi tähän asti ollut vain sopivasta teknisestä välineestä kiinni.

Suoraa demokratiaa ei teledemokratiasta puhuttaessa kuitenkaan aina pelkistetä pelkkään äänestysprosessiin. Tavoitteena ei ole poliittisen päätöksenteon korvaaminen vaan sen täydentäminen ja äänestysmahdollisuuden sijaan korostetaan teledemokratiaan liittyen tavanomaista yhteiskunnallista keskustelua ja asioiden avointa valmistelua verkossa (Asunmaa 1995 ja 1998b, Ahonen 1997, 57; Anttiroiko 1998a, 292; Kanerva 1998; PiPa 1998; Sassi 1998b). Pelkän Internet-äänestämisen ajatellaan olevan vain valmiiksi annettujen vaihtoehtojen välillä valitsemista. Tärkeänä pidetään sitä, että kansalaiset ovat mukana jo asioiden valmisteluvaiheessa ja juuri tässä nähdään Internetin mahdollisuudet demokratian tai teledemokratian edistäjänä.

Internetin käyttöönoton ajatellaan helpottavan kansalaisten tiedon saantia. Vuorovaikutteisen ominaisuutensa ansiosta Internetin nähdään voivan edistää kuntalaisten tai muiden intressiryhmien mahdollisuutta päästä vaikuttamaan asioihin jo niiden valmisteluvaiheessa erilaisten keskustelutorien ja verkkoäänestysten avulla. Päätöksiin johtaneiden syiden seuraaminen päätöksiä edeltävien keskustelujen kautta sekä tiedon yhdisteleminen hyperlinkkien avulla

luetellaan keinoina uudenlaisen keskustelukulttuurin luomiseen päätöksentekijöiden ja kuntalaisten välille. (Taipaleenmäki ja Vernikos 1997, 13; Löfgren 1999, 3.)

Esimerkiksi Kanerva (1998) kirjoittaa, että juuri päätöksenteon valmistelussa välttämätön epävirallinen ja virallinen vuorovaikutus olisi jo nykyisin teknisesti mahdollista toteuttaa verkossa. Kuntalaisten tiedon saannin vireillä olevista asioista varmistaisi Kanervan mukaan asiakirjojen siirtäminen verkkoon online-periaatteella suoraan viranomaisen koneelta. Sassi (1998b) nostaa esiin sen, että pelkkä papereiden siirto verkkoon ei kuitenkaan riitä. Jotta asiakirjoista olisi todellista hyötyä ja jotta ne olisivat ymmärrettäviä, tarvitaan paljon toimitustyötä. Toimitustyössä on huomioitava erityisesti informaation rakenne. Asiat saavat erilaisia painoarvoja ja merkityksiä riippuen siitä, miten ne on linkitetty keskenään. (Sassi 1998b.)

Internet-teknologia voi auttaa poliittisen muutoksen aikaansaamista ja joskus jopa osoittaa uusia poliittisia suuntia. Vuorovaikutteisen teknologian avulla voisi periaatteessa toteuttaa demokratian ideaalin eli tiedon vapaan virran, tasavertaisen pääsyn ja täyden osallistumisen päätöksentekoprosessiin. Kuitenkin, niin kauan kuin puuttuu poliittinen tahto laajempaan osallistumiseen, tekniikan tarjoama potentiaali jää hyödyntämättä. (Tehranean 1990, 107; Barber 1997; Löfgren 1999, 30.) Tähän mennessä Internetin myötä demokratisoitunut tiedon julkaiseminen on helpottanut kansalaisten omaehtoisten verkostojen luomista ja tiedon levitystä (esim. Sassi 1998a, 12; Sanomaaopen 1999). Tämä auttaa erilaisia epävirallisia tahoja yhdistämään voimansa niin sanotun vastainformaation tuotta-

miseksi, mutta varsinaiseen julkisen tahon päätöksentekojärjestelmän uudistamiseen – esimerkiksi asukkaiden osallistumiseen yhteisten asioiden päättämiseen – uusi tekniikka ei ole vielä johtanut.

Teknologia tulee “institutionaalisessa paketissa” ja on juuri niin demokraattista kuin yhteiskunta, jota se palvelee. Internet-teknologia ei itsessään korjaa osallistuvan politiikan puuttumista, vaikka sen mahdollisuuksia vuorovaikutuksen edistäjänä korostetaan. Internet on vain työkalu ja on päätettävä, minkä lajin demokratiaa sillä tavoitellaan: edustuksellista, suoraa vaiko osallistuvaa demokratiaa. (Tehranean 1990, 107; Barber 1997 ja 1999; Keskinen 1998; Löfgren 1999, 30.)

3.4. Kommunikatiivinen suunnitteluteoria

Aidon demokraattinen ja vuorovaikutteinen suunnitteluprosessi ei synny itsestään Internetissä. Vuorovaikutteisen prosessin toteutuminen edellyttää demokraattista julkista keskustelua edistävien olosuhteiden ja instituutioiden luomista suunnittelua organisoitaessa.

Suunnitteluteorioista suunnittelun yhteiskunnallista luonnetta ja laajaa kansalaisosallistumista painottavat transaktiivinen (uushumanistinen) ja kommunikatiivinen suunnitteluteoria (Turtiainen 1994).

Transaktiivinen suunnittelu edellyttää asukkaiden organisoitumista alueittaisiksi suunnitteluryhmiksi ja keskustelu käydään näissä ryhmissä. Laajennettaessa suunnittelun aluetta osallistumisen kattavuus ratkaistaan nostamalla esiin kustakin alueellisesta solusta edustaja. Suunnitteluprosessin sisäinen tasapuolisuus pyritään ratkai-

semaan luomalla yhteiset ”pelisäännöt”, joiden tavoitteena on taata suunnittelun reiluus. (Haukkasalo 1990, 43.) Pelisäännöt ovat samankaltaiset kuin esimerkiksi klassisen politiikan periaatteet, argumentaatiota ohjaavat eettiset säännöt (ks. esim. Ahonen 1997, 49).

Kommunikatiivinen lähestymistapa ei edellytä suunnittelun osapuolten henkilökohtaista kontaktia eikä asukkaiden organisoitumista tai edustajien valitsemista (Forester 1980; Kemp 1985). Keskustelu voi toteutua julkisesti yleisötilaisuuksissa tai esimerkiksi lehtien palstoilla. Siten kommunikatiivinen suunnitteluteoria soveltuu tässä tutkimuksessa kyseessä olevaan koko kaupungin laajuiseen ja kaupungin organisoiman suunnittelun ja erityisesti siinä toteutetun Internet-osallistumisen kehittämiseen.

Suunnittelu dialogisena prosessina

Kommunikatiivisen lähestymistavan taustalla on paikallisagendan tavoin näkemys suunnittelusta molemminpuolisena oppimisena vuoropuhelun kaltaisen prosessin kautta. Kommunikatiivinen suunnittelu korostaa suunnittelijan ja suunnitteluorganisaation roolia asukasosallistumisessa ja soveltuu siten organisoitukäytännöksi osallistumismuotoja kehitettäessä, kun suunnittelu-prosessista pyritään luomaan demokraattinen ja tasa-arvoa edistävä. (Forester 1985, 221; Dryzek 1990, 126.)

Huomionarvoista on, että kommunikatiivisessa suunnitteluteoriassa ei ole kyse ulkopuolelta tuodun mallin soveltamisesta suunnitteluprosessiin. Pohjana hyödynnetään mallia, jonka nähdään olevan sisäänrakennettuna

kieleemme ja siten on osa sosiaalista todellisuuttamme. (Forester 1985, 221; Dryzek 1990, 37.) Lisäksi kommunikatiivinen teoria ottaa eksplisiittisesti huomioon vallan ja sen ilmenemisen ihmisten välisessä kommunikaatiossa ja suunnittelussa (Forester 1980, 276; Turtiainen 1994). Siten kommunikatiivinen lähestymistapa eroaa muista ”pelisääntöjä” kehittäneistä suunnittelunäkemyksistä ja sen avulla pääsee käsiksi myös vallan epätasaisesta jakautumisesta johtuviin kommunikaation vääristymiin. Esimerkkeinä suunnittelussa mahdollisesti esiintyvistä vääristymistä Forester (1980, 276 ja 1985, 203) nimeää epätasa-arvoisen pääsyn tiedon lähteille, päätöksenteon pohjaksi valitun aineiston puolueellisuuden sekä osallistumismahdollisuuksien epätasaisen jakautumisen.

Osallistumista painottava vuorovaikutteinen suunnittelunäkemys on syntynyt pitkälti perinteisen, positivistiseen tieteenfilosofiaan nojaavan rationalistis-kokonaisvaltaisen tai instrumentalistisen suunnittelunäkemyskritiikistä (Albrecht 1985, 69). Tämän positivistisen rationaalisuuden käsitteen rinnalle kriittisen teorian edustaja Jürgen Habermas on kehittänyt kommunikatiivisen rationaalisuuden käsitteen, johon kommunikatiivinen suunnitteluteoria nojaa.

Instrumentaalisessa rationaalisuudessa keskeistä on Kankaan mukaan (viittaus Saarikoski 1993, 7) subjektin ja objektin välinen suhde, kun taas kommunikatiivisen rationaalisuuden näkökulmasta oleellisia ovat toimijoiden väliset suhteet. Jako instrumentaaliseen ja kommunikatiiviseen rationaalisuuteen kertoo peruseroista eri suunnittelusuuntausten ja paradigmojen välillä. Instrumentaalista suunnittelua luonnehtii lopputuote- ja suorituskes-

keisyys sekä teknokraattisuus, kun taas kommunikatiivinen suunnittelu on prosessorientoitunutta, ja siinä korostuvat ratkaisujen oikeudenmukaisuus ja demokraattisuus. Suunnittelun ongelmat ovat ratkaistavissa kahdella vastakkaisella tavalla: voidaan joko luottaa instrumentaalisen näkemyksen mukaisesti analyyttiseen tekniikkaan perustuvaan asiantuntijan lausuntoon tai keskustella asiasta ja saavuttaa kommunikatiivisesti rationaalinen ryhmäpäätös. (Sager 1994, 8, 18 ja 43.)

Kommunikatiiviseen teoriaan nojaten suunnittelussa on kyse dialogisesta, demokraattisen tahdonmuodostuksen prosessista, jossa uudella ja tarkoin määritellyllä kommunikaatiotilanteella tulisi olla määräävä osuus (Sassi 1994, 124). Kommunikatiivisesta näkökulmasta julkisen suunnittelun tehtävä yhteiskunnassa ei ole vain valmistella fyysisten projektien ja yhteiskuntapolitiikkojen soveltamista, vaan suunnittelun on tarkoitus myös ylläpitää julkista keskustelua. Itse suunnitteluprosessi voi siten olla yhtä tärkeä kuin sen avulla saavutettu lopputulos. Tavoitteena on löytää suunnitteluun systemaattinen lähestymistapa, yleisesti pätevät ennakkoehdot aidon konsensuksen, molemminpuolisen yhteisymmärryksen saavuttamiseksi. (Sager 1994, 7 - 8, 18 ja 52; Healey 1997, 239.)

Ideaallinen puhetilanne

Konsensuksen aitoutta voi arvioida ainostaan sen saavuttamisprosessin, käydyn dialogin, rationaalisuuden kautta. Oikea, aito tieto rakennetaan keskustelussa, se on informoitujen ihmisten vääristymättömässä keskustelussa syntyneen yhteisymmärryksen tulosta. Tässä tasa-arvoisessa keskustelussa kaikilla osapuolilla on oikeus tulla kuulluksi ja

huomioon otetuksi, mikä asettaa heille myös veloitteen kuunnella ja kunnioittaa toistensa näkemyksiä ja ottaa niistä opiksi. Käsiteltävät asiat ja niiden tulokset, ongelmat sekä mahdolliset ratkaisukeinot määritellään yhdessä. Ratkaisukeinojen vaikutukset ja vaikutusten kohdentuminen eri osapuolille on myös otettava huomioon. Saavutetun konsensuksen arviointia varten Habermas on kehittänyt **oletuksen ideaalisesta puhetilanteesta, johon kaikilla on mahdollisuus osallistua, jossa ihmiset ovat joka suhteessa tasaveroisia vallan ja resurssien suhteen ja joka etenee parhaan argumentin voimaan nojaten.** (Kemp 1985, 184; Dryzek 1990, 41; Kangas (Saarikosken 1993 mukaan, 7); Sager 1994, 18 ja 52; Turtiainen 1994; Healey 1997, 265; Löfgren 1999, 18.)

Ideaalisen puhetilanteen vaatimukset eivät kuvaile saavutettavaa vuoropuhelun astetta. Vaatimukset edustavat pikemminkin arviointikriteereitä, joiden tarkoitus on taata, että keskustelusta seuraava tai sillä saavutettava konsensus on aito ja palvelee kaikkien intressejä. Habermasin sekä hänen teoriaansa soveltavien suunnitteluteoreetikkojen mukaan kommunikatiivisen rationaalisuuden tilanne tuskin täysin toteutuu koskaan. Joka prosessissa on takaiskuja ja epäonnistumisia, asioita, joita ei ole voitu toteuttaa ja ihmisiä, joita ei ole otettu huomioon. Siihen, mitä ei ole saavutettu, mitkä ovat eri tahoille aiheutuvat kustannukset ja mitä asialle voidaan tehdä, tulee kiinnittää huomiota. Kriteerien tavoittelemisen takaa sen, että eri näkökulmat ovat mukana päätöksissä ja että tehdyt päätökset ovat sosiaalisesti oikeudenmukaisempia kuin mitä ne olisivat, mikäli ristiriitaisuudet peitettäisiin. Oletuksella ideaalisesta puhetilanteesta on siten tärkeä

rooli kriittisenä mittarina, jolla voidaan arvioida olemassaolevan julkisen keskustelun avoimuutta, puolueettomuutta ja tasapuolisuutta. (Kemp 1985, 186 - 188; Healey 1997, 278; Innes 1998, 60.)

Pyrkimys yhteisymmärrykseen on Habermasin mukaan sisäänrakennettu kieleemme. Kyse on ihmisten välisen kommunikaation luontaisesta ominaisuudesta, ja siten nämä oletukset tai vaatimukset ovat läsnä yleensä kaikessa argumentaatiossa. (Forester 1984, 207; Dryzek 1990, 37.)

3.5. Internet-osallistuminen kommunikatiivisen suunnitteluteorian näkökulmasta

Kommunikatiivisen suunnittelunäkemys mukaan suunnittelu nähdään dialogisena demokraattisen tahdonmuodostuksen prosessina. Mittapuoksi kehitetyn ideaalisen puhetilanteen käsitteen mukaan suunnittelun organisoimisessa tulee tavoitteena olla suunnitteluprosessi, johon kaikilla on mahdollisuus osallistua, jossa ihmiset ovat joka suhteessa tasaveroisia vallan ja resurssien suhteen ja joka etenee parhaan argumentin voimaan nojaten.

Kommunikatiivisen teorian avulla on mahdollista määritellä suunnitteluprosessin luonne. Teoria ei sen sijaan tarjoa selvää menetelmää tai tehtävälis- tää käytännön suunnittelutilanteen organisoimiseen⁵, vaan teorian soveltaminen vaatii sen muokkaamista ja täydentämistä kuhunkin tilanteeseen sopivaksi. (Saarikoski 1993, 28.)

Kommunikatiivisen teorian soveltamisessa Internet-ympäristöön on nojautunut edellä esitettyihin teorioihin Internet-viestinnästä, Internetin vuorovaikutteisuudesta ja teledemokratiasta. Yhteen- veto analyysikriteereistä, joilla paikallisagendaprosessissa toteutettua Internet-osallistumista arvioidaan, esitetään luvun lopussa.

Kommunikatiivisen suunnittelunäkemys lähtökohtana on, että kaikkien asianosaisten tulisi voida osallistua suunnitteluprosessiin. 'Kaikki' on suhteellinen käsite, ja esimerkiksi tämän tutkimuksen kohdalla mielekkäämmäksi nähdään kysyä, ketkä kaikki saattoivat osallistua kuin 'saivatko kaikki osallistua'. Tämän jälkeen voidaan tehdä johtopäätöksiä siitä, täyttääkö toteutunut osallistumismahdollisuus kommunikatiivisen suunnitteluprosessin (ideaalin) hengen.

Internet-osallistumisessa mahdollisuus osallistua pitää sisällään muutakin kuin vain luvan osallistua prosessiin. Internetin kautta toteutettavassa osallistumisessa osallistumismahdollisuus on ensinnäkin riippuvaista Internetiin pääsystä ja pääsy edellyttää välinettä. Ilman tietokonetta sekä tietoverkkoyhteyttä ei ole asiaa Internetiin. Toisena edellytyksenä on **projektisivujen julkisuus**. Suunnitteluorganisaatio saattaa nimetä kohderyhmäksi tai osallistujiksi kaikki kuntalaiset, mutta ratkaisevaksi kysymykseksi nousee se, keiden kaikkien voi olettaa löytävän sivuille: täytyykö osoite tietää vai löytääkö sivuille helposti linkkien kautta; **kenelle sivuista tiedotettiin ja miten**.

Edellisten, pääsyn edellytyksenä olevien teknisten resurssien lisäksi osallistujilla tulee olla **yhtäläinen tietopohja osallistumiseen ja tasavertaiset mahdollisuudet lisätiedon hankintaan sekä kyky viestiä Internetissä**.

⁵ Esimerkiksi Habermas ei Sassin mukaan (1994, 124) kiinnittänyt huomiota viestinnän välineeseen.

Tiedonsaannin kannalta osallistujien on ensinnäkin osattava **Internetin sujuva käyttö** ja selailu voidakseen vaivattomasti liikkua WWW:ssä ja hankkia lisäinformaatiota verkosta. Tiedon saatavuuden osalta tutkimuksessa kiinnitetään huomiota myös siihen, onko tieto olemassa verkossa ja onko materiaalin toimittamisessa otettu **huoioon Internetin ominaispiirteet viestintävälineenä**. Tiedon tarjoaminen saattaa jäädä puolitiehen. Tuomalla verkkoon toimittamatonta materiaalia, asiakirjoja sinällään, keskenään sekavasti jäseneltyinä, syyllistytään eräässä mielessä tiedon epäämiseen näennäisjulkisuudella (Sassi 1998a, 13 ja 1998b). Tiedon voidaan sanoa olevan kaikkien saatavilla, mutta sen löytäminen tai ymmärtäminen tehdään käytännössä mahdottomaksi. Olennaisena tiedon käyttökelpoisuuden arvioimiseen liittyy myös eri osapuolten **mahdollisuus lähdekritiikkiin** ja tiedon luotettavuuden arvioimiseen.

Voidakseen viestiä Internetissä osallistujilla on tietotekniikan käytön ja www-selailun osaamisen lisäksi oltava tietoyhteiskuntakeskustelussa usein

esiin otettua kommunikatiivista kompetenssia. Viestinnän alan kirjallisuudessa kommunikatiivinen kompetenssi määritellään **tarkoituksenmukaisen viestinnän kyvyksi**, taidoksi pukea oma tieto selkeään ja havainnolliseen muotoon. (Anttiroiko 1998a; Viherä 1998.) WWW sekä sähköposti viestintävälineinä asettavat tietyt vaatimuksensa tiedon jäsentämiselle ja esitysten rakenteelle ja näiden hallitseminen saattaa asettaa joitain osapuolia edullisempaan asemaan suhteessa tottumattomampiin osallistujiin.

Suunnitteluprosessissa osallistujien tasa-arvoisuus keskustelussa merkitsee, että osallistujat saavat yhtäläillä argumenttinsa esille ja että keskustelu etenee parhaan perustelun voimaan nojaten eikä päätöksiä tehdä esimerkiksi tietyn osapuolen auktoriteetin voimalla. Jotta päätösten oikeutus voidaan todeta, edellytetään suunnitteluprosessilta "läpinäkyvyyttä" siten, että päätösten perustelut tulee voida osoittaa ja niihin johtaneiden syiden seuraamisen on oltava mahdollista päätöksiä edeltäneiden keskustelujen kautta.

3.6. Paikallisagendaprosessissa toteutetun Internet-osallistumisen tarkastelukriteerit

1. Tasavertainen osallistumismahdollisuus

1.1. Pääsy Internetiin

- Ketkä kaikki saivat osallistua?
- Keille kaikille osallistuminen oli teknisesti mahdollista?
- Keillä kaikilla oli kyky toimia ja liikkua Internetissä?
- Mikä oli Internetin kautta osallistuneiden määrä?

1.2. Sivujen julkisuus ja niistä tiedottaminen

- Olivatko WWW-sivut julkiset?
- Miten ja kenelle Internet-osallistumista markkinoitiin?

2. Tasaveroisuus resurssien suhteen

2.1. Tiedon saatavuus

- Oliko osallistujilla riittävästi tietoa käytettävänä?
- Oliko osallistujilla tasaveroiset mahdollisuudet hankkia lisäinformaatiota?
- Oliko materiaalin toimittamisessa otettu huomioon Internetin ominaispiirteet viestintävälineenä?

2.2. Internetin edellyttämät viestinnän taidot

- Oliko osallistujilla yhtäläiset Internetin edellyttämät viestinnän taidot oman tiedon ja omien näkemysten esittämiseen?
- Vaikeuttiko Internet-ympäristö viestimistä tai itsensä ilmaisua?

3. Keskustelun tasa-arvoisuus

- Saivatko kaikki aloittaa keskustelua ja antaa palautetta tärkeiksi katsomistaan asioista?
- Saivatko kaikki näkemyksensä esille tasavertaisesti?
- Tehtiinkö päätökset keskustelun pohjalta?
- Tuotiinko päätökset ja niiden perustelut julki?
- Oliko osallistujilla mahdollisuus vaikuttaa myös periaatteellisiin linjaratkaisuihin?

4. Helsingin paikallis-agendaprosessin Internet-osallistumisen analyysi

Seuraavassa analysoidaan Helsingin paikallisagendaprosessissa toteutettua Internet-osallistumista viitekehyksen pohjalta johdettujen, luvussa 3.6. esitettyjen kriteereiden avulla.

4.1. Tasavertainen osallistumismahdollisuus

Periaatteessa Internet-osallistuminen on koko Helsingin paikallisagendaprosessin tavoin ollut avoin kaikille helsinkiläisille. Internet-osallistumisessa mahdollisuus osallistua pitää kuitenkin sisällään muutakin kuin vain luvan osallistua prosessiin. Projektiorganisaatio saattaa nimetä kohderyhmäksi tai osallistujiksi kaikki helsinkiläiset, mutta osallistumisen avoimuuden suhteen nousee ratkaisevaksi se, keillä on pääsy Internetiin ja keiden voi olettaa löytävän projektin WWW-sivuille.

4.1.1. Pääsy Internetiin

Mahdollisuus Internetin käyttöön

Helsinkiläisten Internetin käytöstä ei ole omaa tutkimustietoa, joten heidän mahdollisuuksistaan käyttää Internetiä joudutaan tekemään päätelmiä koko maata koskevien tilastojen mukaan. Eri käyttäjätutkimukset ovat lähestyneet aihetta hieman eri näkökulmista ja käyttäneet eri muuttujia sekä eri menetelmiä, joten ne eivät ole keskenään

vertailukelpoisia⁶. Eri menetelmillä tavoitetut ihmiset sekä heiltä kysytyt asiat vaihtelevat eri tutkimuksissa, joten niiden tuloksista yhdistetty kuva Internetin käyttäjistä on vain suuntaa antava. Tulokset lisäksi vanhenevat nopeasti Internetin yleistyessä nopeassa tahdissa.

Koko Suomea koskevien tilastojen mukaan noin 40 prosentilla kotitalouksista on nykyisin tietokone. Kotipääteistä puolet sisältävät Internet-yhteyden, joten tietoverkkoon päästään nykyisin joka viidennestä suomalaisesta kodista. (Valikoiko uusi... 1998; Mattila 1999.)

Vuoden 1998 elokuussa suomalaisista vajaa puolet oli itse käyttänyt Internetiä ja tietoverkkoihin tutustuneiden määrä kasvaa koko ajan (Internetkäyttäjätutkimus 1998). Tämä ei kuitenkaan vielä tarkoita, että kaikista ikäluokista joka toinen olisi tottunut Internetin käyttäjä. Erilaisten Internetin käyttäjätutkimusten mukaan suomalaisten Internetin käyttömahdollisuudet ja tietoverkko-osaaminen vaihtelevat selvästi, etenkin ikäryhmittäin. Esimerkiksi kotikoneilta Internetiä käyttävät Tilastokeskuksen (Valikoiko uusi... 1998, luku 7) tutkimuksen mukaan useimmiten alle 30-vuotiaat miehet, jotka myös parhaiten hallitsevat Internet-surffailun.

Tietokoneiden kotikäyttöön liittyy vää sukupuolen ja iän mukaista epätaasa-arvoa vähentää oleellisesti työpaikalla tapahtuva tietokoneen käyttö.

⁶ Esimerkiksi Tilastokeskuksen tutkimuksessa (Valikoiko uusi... 1998) selvitettiin kotitalouksissa olevan tietotekniikan määrää ja käyttöä valtakunnallisella puhelinhaastattelulla, kun taas Rissa & Järvinen Oy:n Internet-käyttäjäselvitys (Rissa&Järvinen Oy 1997) toteutettiin verkkoon sijoitetulla kyseylomakkeella.

Nuorempien välisiä osaamisen eroja vähentää lisääntynyt tietoverkkojen käyttö kouluissa ja oppilaitoksissa. (Valikoiko uusi... 1998, luku 7.) Koululaisia opetetaan Internetin käyttöön jo peruskoulussa ja Helsingin yliopistossa, kuten useissa muissakin oppilaitoksissa, kaikki uudet opiskelijat saavat halutessaan sähköpostiosoitteen.

Ne helsinkiläiset, joilla ei ole Internet-yhteyttä käytössä kotona, työpaikalla tai oppilaitoksessa, voivat oman koneen puuttuessa käyttää julkisia, kaupungin tarjoamia verkkoon kytkettyjä pääteitä kirjastoissa ja esimerkiksi joissain asukastaloissa tai kerhotoiloissa. Pihlajistossa yleisöpääte löytyy myös apteekista. Kaikissa kirjastoissa julkisia koneita on vähintään yksi, suurimmissa useita. Tuorein Internet-palveluja tarjoava kirjasto ja Internet-kahvila on keskustassa Lasipalatsissa.

Vaikka Internetin yleisyydestä kertovat luvut ovat pääkaupunkiseudulla koko maan keskiarvoja hieman suuremmat, ei läheskään kaikilla helsinkiläisillä silti ole helppoa ja päivittäistä mahdollisuutta Internetin käyttöön. Kotikoneelta tapahtuvaa tietoverkkojen selailua rajoittaa yhteyden maksullisuus. Internet-yhteyden käytöstä aiheutuu käyttöliittymämaksu ja puhelinlaskuja. Julkisten koneiden käyttöä puolestaan vaikeuttaa niiden vähyys, jonka vuoksi koneen voi varata käyttöönsä vain rajalliseksi ajaksi.

Paikallisagendaprosessissa teemaryhmien ohjaajista enemmistöllä oli pääsy verkkoon työpaikan kautta, mutta mukaan mahtui niitä, joilla ei ollut työpaikallaan Internet-yhteyttä eikä kokemusta sen käytöstä. Teematyöryhmiin osallistuneiden keskuudessa mahdollisuus Internetin käyttöön vaihteli, kuten asukkaiden keskuudessa yleensä. Virastojen kestävä kehityksen yhteyshenki-

löillä sekä pääasiassa virkamiehistä koostuvista teemaryhmäohjaajista useimmilla oli käytettävissään Internet-yhteys sekä sähköposti. Teemaryhmien osallistujista arviolta joka kolmannella oli Internet-yhteys, mutta yhdessäkään teemaryhmässä sitä ei ollut kaikilla.

Internetiin pääsyn lisäksi myös Internet-osaaminen vaihteli. Projektin parissa saadun tuntuman ja esimerkiksi Internetin käyttöä asukkaille opastavien henkilöiden kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta vaikuttaa siltä, että Internetissä navigointi on monille asukkaille kömpelöä tai ei ainakaan sujuvaa. Paikallisagendan avajaisfoorumissa saadun kokemuksen perusteella osa osallistujista oli kokeneita käyttäjiä, joille surfailu ja tiedon hankinta verkosta on helppoa, osa taas koki jo hiiren käytön vaikeaksi, mikä vaikeuttaa liikkumista yksinkertaisillakin WWW-sivuilla.

Käyttökokemus vaihteli myös projektin henkilökunnan sekä teemaryhmäohjaajien keskuudessa. Kaikilla ohjaajilla ei ollut kokemusta tai osaamista Internetin käytössä.

Internetin kautta osallistuneet

Paikallisagendasivujen tarkkaa kävijämäärää ei tiedetä, sillä sivuille ohjelmoitu kävijälaskuri oli toiminnassa vasta toukokuun 1998 loppupuolelta lähtien. Siten huhtikuussa pidetyn avajaisfoorumin jälkeisen, kaupungin etusivulta johtaneen linkin ansiosta luultavasti vilkkaimman kuukauden kävijät ovat jääneet tallentamatta. Laskurin käynnistymisestä lähtien sivuilla laskettiin lokakuun puoleen väliin mennessä noin 2500 käyntiä. Jos käyntien lukumäärä jaetaan seitsemälle kuukaudelle, saadaan kuukautta kohti käyntejä noin 350. Käynnit eivät kuitenkaan jakautuneet tasaisesti. Esimerkiksi kaupungin

etusivun linkki vilkastutti käyntejä selvästi. Kesäkuukausina sivut puolestaan hiljenivät lähes täysin.

Kävijämäärän arvio perustuu kävijälaskurin tallentamien 'osumien' (hits) määrään. Tämä luku ei kerro, onko kyseessä uusi kävijä vaiko sivuilla jo aikaisemmin vierailut. Luku ei myöskään kerro, onko sivuihin tutustuttu tarkemmin. Kävijämäärä ei siten riitä kuvaamaan Internetin kautta tapahtunutta osallistumista.

Internetin kautta saadun palautteen määrän perusteella Internet-osallistujia oli noin 100. Suurin osa yhteydentotoista oli jakelulistalle ilmoittautumisia ja lisätietojen pyyntöjä. Varsinaista, teemaryhmien ideoita koskevaa palautetta tuli niukasti, noin 20 viestiä. Toisaalta Internet mahdollisti niiden helsinkiläisten osallistumisen, jotka eivät olleet halukkaita osallistumaan ryhmätilaisuuksiin tai jotka halusivat osallistua nimettöminä. Lisäksi Internet mahdollisti prosessin etenemisen passiivisen seuraamisen.

Mielenkiintoista olisi ollut selvittää, keitä Internetin kautta Paikallisagendaprosessiin osallistuneet olivat. Teematyöryhmien jäsenistä suuri osa oli sellaisia, jotka ovat muutenkin aktiivisempia osallistumaan ja vaikuttamaan yhteisiin asioihin. Myös Jämsän paikallisagenda 21 -prosessin asukasosallistumista tutkittaessa todettiin prosessiin osallistuneiden kuuluneen usein pieneen "yleisaktiivisten" joukkoon, joka seuraa kunnallista päätöksentekoa muutenkin aktiivisesti ja käyttää kunnallishallinnon osallistumiskanavia usein hyväkseen (Vehkala 1998, 344). Internetin kautta osallistuneiden osalta tätä ei tutkimusaineiston perusteella tiedetä, mutta Tanskassa tehdyn tutkimuksen (Löfgren 1999, 17) mukaan myös Internetin kautta osallis-

tuivat jo ennestään aktiiviset ihmiset. Kyseessä oli kokeilu kunnallisvaaleja edeltävän poliittisen keskustelun tuomisesta Internetiin. Keskusteluun osallistuneille tehty kysely paljasti, että useimmilla oli jo entuudestaan kokemusta osallistumisesta sekä poliittisesta toiminnasta. Osin osallistujat myös tunsivat toisensa muilta poliittisilta areenoilta.

4.1.2. Paikallisagendasivujen julkisuus ja niistä tiedottaminen

Internetiin pääsyn ohella Paikallisagendaprosessin osallistumisen avoimuutta on käytännössä rajoittanut se, että iso osa helsinkiläisistä ei ole kuullut prosessista ja siihen liittyvästä vaikuttamismahdollisuudesta. Pelkkä projektin kotisivun osoitteen passiivinen julkisuus ei riitä, koska asiasanahaku tehdään vasta, kun aiheesta ollaan jo kiinnostuneita ja tiedetään, mitä etsiä. Tarkasteltaessa miten kaupunkilaiset tavoitettiin, esille nousevat kotisivuista tiedottaminen ja niiden markkinointi verkossa sekä verkon ulkopuolella.

Internet-osallistumisesta tiedottaminen

WWW-sivujen tiedotuksessa noudatettiin pitkälti paikallisagendaprojektin tiedotussuunnitelmaa, jossa tiedottaminen jaettiin projektin sisäiseen, kaupungin hallinnon sisäiseen sekä asukastiedottamiseen (Helsingin paikallisagenda 21 -projektin tiedotussuunnitelma 1998). Parhaiten paikallisagendan kotisivuista tiedotettiin teemaryhmien ohjaajille. Kotisivut julkaistiin keväällä avajaisfoorumin yhteydessä Finlandiatalolla. Avajaisfoorumissa oli tietoko-

ne, jonka ääressä ihmisiä opastettiin projektin kotisivujen käyttämisessä. Foorumin jälkeen PaikA-projektin osoitteesta ja sivuilla olevasta palaute-lomakkeesta muistutettiin teemaryhmi-en ohjaajia säännöllisesti projektin eri vaiheissa sekä projektin lähettämistä kirjeissä ja sähköpostiviesteissä että ohjaajien ja virastojen kestävän kehityksen yhteyshenkilöiden tapaamisissa.

Internetin kautta "suurta yleisöä" tavoiteltiin laittamalla kaupungin etusivulta linkki Paikallisagendan kotisivuille. Myös ympäristökeskuksen ajankoh-taissivulta oli linkki projektiin. Kaupungin etusivun linkki toi projektin satunnaisten, muiden kuin jo ennestään ympäristöasioihin vihkiytyneen väen ulottuville. Kaupungin etusivulla ja ympäristökeskuksen sivuilla tallen-etaan kuukausittain yhteensä noin 820 000 onnistunutta käyntiä ('hits') (Oravisto 1999). Näistä käynneistä osa tehdään kaupungin omilta koneilta, joi-den käyttäjät ovat siis kaupungin palve-luksessa.

Linkki kaupungin etusivulta Pai-kallisagendan kotisivuille toimi vain lyhyitä aikoja kerrallaan silloin, kun sen ajankohtaisuus voitiin perustella esimerkiksi lähestyvällä avajaisfoorumilla tai välitulosten kommentointi-aikana. Muina aikoina linkki siirrettiin syrjemmälle, muutaman linkin taakse, mikä selvästi vähensi kävijämäärää. Kävijämäärää lienee vähentänyt myös linkin epämääräinen otsikko "Paikallisagenda 21", joka useilta osal-listujilta saadun kritiikin mukaan ei kerro sisällöstä mitään.

Jotta paikallisagenda saavuttaisi laajemman käyttäjäjoukon, olisi sen kotisivun linkki hyödyllistä saada mahdollisimman monien, erilaisia asukas-ryhmiä tavoittavien organisaatioiden, yhteisöjen tai vastaavien tahojen

WWW-sivuille. Helsingin yliopiston kestävän kehityksen projektisivuille linkki oli laitettu oma-aloitteisesti, mutta yleensä linkin saaminen muille, asiasta ennalta kiinnostumattomien kotisivuille vaatii aktiivista tarjoamista ja suoraa yhteydenottamista sivujen ylläpitäjiin. Paikallisagendaprojektissa linkkiä ei aktiivisesti markkinoitu.

Sähköpostitse WWW-sivuista tie-dotettiin heti avajaisfoorumin jälkeen teemaryhmyöskentelyn käynnistyes-sä. Tiedotukseen käytetty jakelulista koostui pääasiassa kotisivujen kautta jakelulistalle ilmoittautuneista. Lisäksi listalle poimittiin eri tahoja, joiden arveltiin olevan kiinnostuneita aiheesta, mutta systemaattista sähköpostijakelua ei perustettu. Ensimmäisellä kerralla yleinen tiedotuskirje lähetettiin sähköpostitse joukkopostituksena. Tällainen massapostitus saatetaan kuitenkin kokea ikävänä roskapostina, joka sivuute-taan herkästi, ellei aihe ole entuudestaan tuttu ja vastaanottajaa kiinnostava. Jatkossa käytäntöä korjattiin postittamalla viesti viidelle vastaanottajalle kerrallaan, jotta viesti olisi tuntunut "henkilökohtaisemmalta".

Internetin ulkopuolella paikallisagendan kotisivua ja sen kautta tarjottua osallistumismahdollisuutta markkinoitiin eri tiedotuskanavien kautta, projektin esitteissä ja kirjeissä sekä suullisesti projektin eri tilaisuuksissa.

Julkisuutta tavoiteltiin liittämällä osoite mukaan kaikkiin PaikA-projektin lähettämiin lehdistötiedotteisiin. Alku-vaiheessa projektin tiedotusvälineissä saama julkisuus oli kuitenkin niukkaa, joten parhaiten kotisivun osoitteen voi olettaa lehtikirjoittelun kautta levinneen Helsingin kaupungin tiedotuslehdissä. Osallistumismahdollisuuksista kirjoitettiin henkilöstölehti Helsingin Hengessä, sidosryhmille jaettavassa Helsinki

täällä -lehdessä sekä kaikkiin helsinkiläisiin talouksiin jaettavassa Helsinki-info -lehdessä. Kakkosfoorumien jälkeen, Paikallisagendan sisällön konkretisoituessa, on aiheesta ollut juttuja myös paikallislehdissä, ja niiden yhteydessä kotisivut on toisinaan mainittu lisätietojen lähteenä.

Paikallisagendaprojektin ensimmäinen suurelle yleisölle tarkoitettu esite ilmestyi vasta kesäkuussa 1998, joten esitteen mukana kotisivujen osoite ehti laajempaan jakeluun vasta Paikallisagendan kakkosfoorumien lähestyessä syksyllä. Kakkosfoorumista tiedotettiin edellä mainittujen tiedotuskanavien lisäksi suoraan kutsuilla. Kutsuja postitettiin yli 2 000 helsinkiläiselle järjestölle, yhdistykselle ja seuralle. Prosessi oli kuitenkin tällöin edennyt jo toiseen vaiheeseen ja osallistuminen rajoittui lähinnä teematyöryhmien tulosten kommentointiin.

Projektin henkilökunta arvioi jälkikäteen, että edellä kuvatun tiedottamisen avulla helsinkiläiset tavoitettiin suhteellisen huonosti⁷. Esimerkiksi kutsu Finlandia-talon kansalaisfoorumiin ja kutsun mukana lähetetty tieto Paikallisagendaprosessista ja siihen osallistumisen mahdollisuudesta ei projektilaisten mukaan monessa tapauksessa tavoittanut postin saaneen yhteyshenkilön taustatahoa järjestöjen harvan koontumistiheyden ja hitaan tiedonkulun tai erilaisen tiedotuspostin ylitarjonnan vuoksi.

Toisaalta projektin resurssit todettiin riittämättömiksi tiedotuksen tarkempaan kohdentamiseen eri ryhmiä ajatellen, joten erityisiä toimenpiteitä prosessin markkinointiseksi esimerkiksi

kouluihin ja yrityksiin ei tehty. Tiedottamisen kannalta koettiin ongelmalliseksi se, että paikallisagenda-prosessin päävaiheet olivat selvillä, mutta tarkempi käytännön toteutus lyötiin lukkoon aina prosessin edetessä ja käytävissä olevien resurssien varmistuessa. Osallistumisen rooli projektissa ja asukasosallistumisen tarkemmat vaiheet selvisivät siten vasta prosessin edetessä. Yksittäisten tahojen henkilökohtainen kutsuminen osallistumaan www-sivujen kautta olisi edellyttänyt tarkempaa selvyyttä prosessista eli siitä, mitä heille voidaan luvata ja mitkä ovat heidän osallistumismahdollisuutensa.

WWW-sivujen tiedottamisessa ongelmalliseksi osoittautui myös pitkä, monta osiota ja erilaisia merkkejä sisältävä osoite (www.hel.fi/ymk/agenda21.htm). Esimerkiksi osaan lehtiartikkeleista päätyi vähintään pistevirheen sisältänyt osoite eikä painovirheiltä säästyty projektin omassa sähköposti- tai esiteviestinnässäkään. Joskus projektiin otettiin puhelimitse yhteyttä virheen selvittämiseksi, mutta on todennäköistä, että ainakin osa kiinnostuneista on kokeillut osoitetta vain kerran ja luovuttanut ellei se ole toiminnut.

Osoitteen pituuden vuoksi avajaisfoorumissa mukana olleita neuvottiin käyttämään kaupungin etusivulta aukeavaa linkkiä. Toimintahäiriö kaupunginkanslian atk-palvelimella aiheutti kuitenkin sen, että tämä foorumissa mainostettu linkki saatiin näkyville vasta tilaisuutta seuranneella viikolla, jolloin nopeimmat yrittäjät olivat jo ehtineet etsiä tyhjää.

Tiedotuksella lienee tavoitettu parhaiten kaupungin työntekijät, sillä he saivat tietoa paikallisagendasta yleisten tiedotuskanavien lisäksi kaupungin sisäisen tiedotuksen kautta.

⁷ PaikA-yhteyshenkilöiden ja teemaryhmäohjaajien tapaaminen 10.9.1998. Akvaario, Helsingin ympäristökeskus. (Työpäiväkirja 1998).

Periaatteessa Internet-osallistuminen on koko Helsingin paikallisagendaprosessin tavoin ollut avoin kaikille helsinkiläisille. Kaikkiin asukasosallistumiselle avoimiin vaiheisiin on saattanut osallistua myös Internetin kautta, ja sivuille on ollut vapaa pääsy. Sivujen osoite on julkinen, joten sivut ovat olleet kenen tahansa löydettävissä aiheeseen liittyvien hakusanojen avulla (esimerkiksi 'kestävä&kehitys', 'paikallisagenda&21' jne.).

Käytännössä helsinkiläisten tasavertaista mahdollisuutta osallistua on kuitenkin rajoittanut se, että Internetin yleistymisestä huolimatta läheskään kaikilla helsinkiläisillä ei ole konetta ja tietoliikenneyhteyttä. Osallistumisen avoimuutta on puolestaan rajoittanut se, että projektin puutteellisesta tiedotuksesta ja markkinoinnista johtuen suuri osa helsinkiläisistä ei ole kuullut käynnistyneestä prosessista tai Internet-osallistumisen mahdollisuudesta. Potentiaalisia osallistujia olivat siten vain ne, joilla oli Internet-yhteys ja ne, jotka saivat tiedon prosessista.

Se, tavoitettiiniko ihmisiä kattavammin Internetin avulla, on epäselvää. Kaupungin etusivun linkin kautta lienee tavoitettu satunnaisiakin Internet-surffaajia, mutta saatiinko heidät osallistumaan, jäi tässä tutkimuksessa selvittämättä.

4.2. Tasaveroisuus resurssien suhteen

Pääsyn edellyttämien teknisten resurssien lisäksi osapuolilla on oltava riittävästi tietoa osallistumisensa pohjaksi sekä kykyä esittää näkemyksensä, jotta he olisivat prosessissa tasavertaisessa asemassa.

4.2.1. Tiedon saatavuus

Paikallisagenda 21:n kaltainen prosessi, jossa pyritään toteuttamaan kestävä kehitys paikallistasolla, edellyttää substanssitietoa ekologisen, taloudellisen ja sosiaalisen ulottuvuuden yhdistämisestä. Lisäksi asukkaat tarvitsevat tietoa kaupungin hallinnosta ja vaikuttamismahdollisuuksista.

Prosessiin osallistuneet teemaryhmäläiset esittivät teemaohjaajien mu-

kaan useaan otteeseen osallistumisen pohjaksi saadun tiedon olevan riittämätöntä⁸. Teemaryöryhmien ohjaajien yhtenä roolina oli oman asiantuntemuksen tarjoaminen ryhmän käyttöön. Ohjaajat kuitenkin kokivat, ettei heillä itselläänkään aina ollut osallistujien kaipaamaa tietoa. Osallistumisen kannalta keskeiseksi ongelmaksi muodostui se, että tarjolla olevan tiedon perusteella ei selvinnyt, mistä Helsingin Paikallisagendaprosessissa ja kestävässä kehityksessä konkreettisesti oli kyse. Lisäksi osa osallistujista oli huolissaan siitä, että asukkaiden näkemykset torjutaan kaupunginhallinnossa vetoamalla niiden asiantuntemattomuuteen.

Paikallisagendaprojektin kotisivujen suunnitteluvaiheessa pyydettiin si-

⁸ Esim. PaikA-yhteyshenkilöiden ja teemaryhmäohjaajien tapaaminen 10.9.1998, Akvaario, Helsingin ympäristökeskus. (Työpäiväkirja 1998).

vujen sisällöstä ideoita teematyöryhmi- en ohjaajilta. Ehdotuksista kootun listan sekä ohjaajien ja yhteyshenkilöiden yhteisten tapaamisissa ja koulutustilaisuuksissa käytyjen keskustelujen pohjalta luonnosteltiin sivujen sisältöä. Internetiin suunniteltiin koottavan tietoa kestävästä kehityksestä, kaupungin hallinnosta ja päätöksentekojärjestelmästä sekä virastojen välisestä tehtävänjaosta. Tieto suunniteltiin jäsennettävän teemakohtaisiksi kokonaisuuksiksi, jotta osallistujat löytäisivät helposti tietoa niistä asioista, joihin haluavat vaikuttaa.

Sivujen sisältösuunnitelma ei kuitenkaan resurssien puutteessa täysin toteutunut. Tietoa ei ehditty toimittaa sivuille ennen prosessin käynnistymistä ja resurssien puutteen vuoksi tingittiin kaupunginhallintoa koskevasta tiedosta sekä teemakohtaisista tietopaketeista. Kestävään kehitykseen liittyvän taustatiedon lähteille opastettiin projektin kotisivulla olevien linkkien kautta. Lisäksi teemaohjaajia kehoitettiin hankimaan tarvitsemaansa kestävästä kehityksestä koskevaa tietoa esimerkiksi projektin kokoaman kirjallisuusluettelon pohjalta.

Kotisivuja ajateltiin täydennettävän rinnan prosessin etenemisen kanssa, mutta siihen ei aika käytännössä riittänyt. Sivujen ylläpito ja päivitys teematyöryhmien tulosten osalta vei kaiken sivujen täydentämiseen varatun ajan.

Lisätiedon hankinta

Erilaisten hakuohjelmien kautta löytyy runsaasti tietoa aiheeseen liittyvillä hakusanoilla (esimerkiksi 'kestävä&kehitys', 'paikallisagenda&21' jne.). Tämä tieto on periaatteessa ollut kaikkien ulottuvilla, mutta sen "ulossaaminen"

edellyttää kykyä Internetissä liikkumiseen ja tiedonhankintaan. Opastusta verkossa tapahtuvaan tiedonhakuun ei sivuilla ollut eikä sitä tarjottu teemaohjaajille muun heille annetun koulutuksen ohessa. Paikallisagendatyön edetessä huomattiin, että ohjaajien lyhyt opastus Internetin käyttöön ja tutustuttaminen projektin kotisivuihin olisi ollut tarpeen osallistumiskoulutuksen yhteydessä ennen teemaryhmien työskentelyn käynnistymistä. Näin ohjaajat olisivat voineet omakohtaisen kokemuksen perusteella suositella sivuja omille ryhmäläisilleen tai taustaryhmälleen.

Tiedonhaku Internetin tiedontulvasta vaatii osaamisen lisäksi myös aikaa ja rahaa. Niille, jotka käyttävät Internetiä aikaveloituksella, jokainen netissä vietetty minuutti maksaa erikseen. Ne helsinkiläiset, joille tiedonhaku on maksullista tai jotka voivat käyttää Internetiä vain etukäteen varaa- mansa puolituntisen, eivät liene kovin halukkaita käyttämään aikaansa tiedonhankintaan. Sivuille valmiiksi kootut, aikaa säästävät linkit ovat siten olleet tärkeässä osassa lisätiedon tarjoamisessa, mutta niitä olisi voinut olla valmiiksi koottuna ja valikoituna enemmänkin.

Sivujen toimivuus ja käyttäjäystävällisyys

Helsingin paikallisagendaprojektin kotisivujen sisältö on vastannut teemaryhmäläisille ja virastojen kestävä kehityksen yhteyshenkilöille paperiversioina jaettuja tiedotuskirjeitä ja monisteita sekä foorumikutsujen mukana toimitettuja esitteitä. Prosessin pääseikat on esitetty lyhyehköinä artikkeleina ja prosessin historiasta ja etenemisestä kertovat dokumentit on

liitetty linkkeinä tekstiin. Ajankohtais-ta-sivulla on tiedotettu prosessin kul-loinkin meneillään olevasta vaiheesta.

Sivuja päivitettiin paikallisagenda-työn etenemisen tahtiin. Kesän aikana sivuja ei päivitetty, mutta tällöin myös teematyöryhmät olivat tauolla, eikä prosessissa syntynyt tiedotettavaa. Toi-nen katkos sivujen päivityksessä oli kakkosfoorumin jälkeen lokakuussa, kun sivujen ylläpidosta vastaava henki-lö vaihtui. Palautepostin lukeminen ja jatkokäsittely on kuitenkin ollut varmis-tettuna myös taukojen aikana.

Ulkoasun osalta tehtiin projektin kotisivuja suunniteltaessa ja laadittaes-sa se tietoinen valinta, että huippute-hoisia koneita ja kokeneita käyttäjiä vaativat ratkaisut unohdetaan ja sivuista tehdään yksinkertaiset ja siten nopeasti latautuvat. Kuvista luovuttiin, jotta si-vut latautuisivat nopeammin. Toisaalta aiheeseen liittyvät kuvat olisivat ehkä elävöittäneet asiaa ja tuoneet sen ihmi-siä lähemmäksi sekä konkretisoineet aihetta.

Sivuilla olevien linkkien käyttöä helpotettiin opastavilla kehotuksilla, esimerkiksi ”klikkaamalla tästä saat esiin...”. Tottuneiden surffaajien mie-lestä edellisen kaltaiset opastukset saattavat tuntua turhilta, mutta laajan kohderyhmän huomioonottaen ne ha-vaittiin tarpeellisiksi. Avajaisfoorumis-sa osanottajia kutsuttiin tutustumaan sivuihin ja samalla testattiin sivujen helppokäyttöisyyttä. Vasta-alkajia opastettaessa tarkkailtiin sivujen toimi-vuutta ja pantiin merkille kehittämistarpeita liittyen sivujen rakenteeseen ja sivuilla navigointiin sekä tiedon löy-tämiseen.

Sivujen toimivuuden ja käyttäjäys-tävällisyyden kannalta pahinta haittaa aiheutti se, että sivujen teknistä toimi-vuutta ei testattu ennen niiden käyt-

töönottoa. Esimerkiksi palautelomake-keen kanssa ilmeni teknisiä ongelmia. Palauteen antaminen ja postin lähet-täminen projektille järjestettiin sähköi-sellä palautelomakkeella, johon kirjoi-tettu viesti lähetettiin eteenpäin napin painalluksella. Käytännössä palautelo-make oli kuitenkin tärkeimmän osan ajasta poissa käytöstä ja sen tilalle lai-tettiin sähköpostilinkki. ”Mailto”-sähköpostilinkki vaatii sähköpostin asetusten muuttamista ja on siten nor-maalikäyttäjälle monimutkaisempi, vä-hentäen myös spontaaneja yhteydenot-toja. Vaihtoehdoksi jäi ottaa osoite muistiin ja lähettää sähköpostia omasta osoitteesta. Tämä karsi joukosta ne, joilla ei ollut omaa sähköpostia sekä ne, jotka halusivat osallistua nimettömänä.

4.2.2. Internetin edellyttämät viestinnän taidot

Viestintä sähköpostin välityksellä suosii luonnollisesti niitä, jotka osaavat parhaiten ilmaista itseään kirjallisesti. Muillekin sähköposti on helpompi tapa lähestyä auktoriteetteja, koska omaa viestiä voi suunnitella ja muokata omassa rauhassa. Lähestymistä helpot-taa myös se, että lähettäjä tietää vas-taanottajan lukevan viestin itse par-haaksi katsomallaan hetkellä. Lähettä-jän ei siten tarvitse pelätä sitä, että hän pilaa viestinsä saaman vastaanoton häiritsemällä epäsovivalla hetkellä tai kömpelöllä suullisella ulosannilla. Li-säksi sähköpostille sallitaan muuta kir-jallista viestintää vapaamuotoisempi ilmaisu.

Viestin kirjallinen muoto voi olla este niille, jotka esittävät asiansa mie-luiten suullisesti. Kirjallisen viestin muotoileminen vie usein myös enem-män aikaa kuin asian hoitaminen suulli-

sesti. Suullisen viestin etuna on myös se, että viestin perille menon voi samantien tarkistaa ja lisäselvennyksiä voi tehdä tarpeen mukaan. Ilmoittamalla Paikallisagendasivuilla sekä projektilaisten että teematyöryhmien ohjaajien yhteystiedot puhelinnumeroineen otettiin huomioon myös ne kävijät, jotka eivät halunneet viestiä kirjallisesti.

Paikallisagendaprosessin kotisivut tarjosivat mahdollisuuden palautteen antamiselle kaikkien luettavissa olevan keskustelusivun kautta sekä projektille osoitettujen sähköpostien muodossa. Näitä mahdollisuuksia ei juurikaan käytetty, joten Internet-osallistujien viestinnän taitoja on tämän aineiston perusteella vaikea arvioida. Paikallisagendafoorumeissa saatiin kuitenkin runsaasti kirjallista palautetta. Vapaa-
muotoisten, tyhjälle A4:lle kirjoitettujen

kommenttien taso vaihteli suuresti: ytimekkäistä viesteistä pitkiin polveileviin kirjeisiin, joissa asian löytämiseksi oli tehtävä töitä. Jos Internetin kautta saatu palaute olisi ollut yhtä runsasta (laajemman yleisön löytäessä tämän palautekanavan), oletettavasti myös sähköpostitse tulleen palautteen kirjallinen taso olisi vaihdellut yhtä laajasti.

Foorumeissa kerätyissä viesteissä sekä suoraan tietylle ryhmälle osoitetuissa Internet-viesteissä ei korostunut puhekielenomaisuus. Sen sijaan mahdolliset virheet tai kielen kömpelyys korostuivat ruudulla julkaistuissa viesteissä, kuten yleensäkin kirjallisessa ilmaisussa. Tämä saattaa vähentää viestien uskottavuutta tai vaikuttavuutta.

Kokonaisuudessaan eri osapuolet katsoivat, että heillä ei ollut riittäviä edellytyksiä osallistua, koska tietoa ei suunnittelun pohjaksi ollut riittävästi. Osallistujat esittivät useaan otteeseen eri yhteyksissä kaipaavansa lisää tietoa sekä kestävästä kehityksestä että itse paikallisagendaprosessin roolista ja merkityksestä suhteessa kaupungin muuhun organisaatioon ja suunnitelmiin.

Tietoa olisi ollut tarjolla Internetissä eri hakusanojen avulla. Yhtäläistä mahdollisuutta lisätiedon hankintaan rajoittivat kuitenkin erot osallistujien tietoverkkojen käyttötaidoissa sekä se, että osa heistä käytti tietoverkkoyhteyttä omalla kustannuksellaan tai julkisilta koneilta tiettyinä, etukäteen varattuna aikana.

WWW-sivujen toimivuutta haittasivat tekniset ongelmat, jotka olisi voitu välttää, mikäli sivut olisi ehditty testata huolellisesti ennen niiden avaamista.

Viestintä Internetin kautta sopii erityisesti niille, jotka ilmaisevat itseään mieluummin kirjallisesti kuin suullisesti. Niiden osalta, joille viestien kirjoittaminen tuottaa ongelmia, voi omien kommenttien uskottavuus kärsiä kömpelön kirjallisen ilmaisun takia.

4.3. Keskustelun tasa-arvoisuus

Keskustelun tasa-arvoisuus edellyttää kaikkien osallistujien oikeutta tulla kuulluksi ja huomioonotetuksi. Keskustelun on edettävä parhaan argumentin voimaan eikä esimerkiksi jonkun osallistujan erityisasemaan nojaten.

Mahdollisuus antaa palautetta ja aloittaa keskustelu

Kaikilla PaikA-sivuilla kävijöillä oli mahdollisuus antaa palautetta teemaryhmien tuotoksista. Laajempi osallistuminen tai ryhmän työskentelyyn sitoutuminen ei ollut edellytyksenä palautteen antamiselle. Kommentteja sai antaa nimettömänä joko suoraan projektille, tietylle teemaryhmälle osoitettuna tai yleisesti kotisivuilla julkaistavaksi. Osallistujille jäi kuitenkin epäselväksi, miten palaute tuli kuulluksi tai huomioon otetuksi. Sivuilla ei kerrottu, miten palautteet käsitellään toimintaohjelman laatimisessa, eikä palautteen antajaan otettu henkilökohtaisesti yhteyttä.

Tunnetta viestin perillemenon epävarmuudesta lienee lisäksi aiheuttanut sähköisen palautelomakkeen viallisuus. Projektille on saatettu lähettää tärkeitä lisätietopyyntöjä tai kommentteja, joihin ei reagoitu, koska ne eivät koskaan saapuneet perille. Vika huomattiin vasta jonkin ajan kuluttua, koska lomake toimi kaupungin omien koneiden yleisimmällä selainohjelmalla. Turhautuneelle osanottajalle ei saatu selitettyä syytä viestin katoamiseen ellei hän ottanut uudestaan yhteyttä myöhemmin, vian löydyttyä. Siten palautetta viallisella lomakkeella lähettäneille on voi-

nut jäädä käsitys, että viesti on sensuroitu, vaikka se todellisuudessa hävisi ”bittivaruuteen”.

Keskustelusivu oli tarkoitettu avoimille kommentteille ja keskustelualoitteille ja sinne osoitetut viestit toimitettiin kaikkien nähtäväksi. Keskustelusivu ei kuitenkaan ottanut tulta. Aihe – kestävä kehitys ja itse paikallisagendaprosessi – synnytti vilkasta keskustelua foorumeissa, teemaohjaajien ja kestävä kehityksen yhteyshenkilöiden yhteisissä palavereissa sekä teemaryhmissä, mutta ei kuitenkaan jatkanut verkossa. Kehotus ”lähetä meille ideasi nappia painamalla ja me toimitamme ne eteenpäin” ei tuottanut paljonkaan yhteydenottoja. Alkuvaiheessa keskustelusivulle lähetettiin pari viestiä, mutta sivu poistettiin pian käytöstä.

Vaikka kaikille helsinkiläisille tarjottiin mahdollisuutta julkaista omia, kestävä kehitys -aiheisia ilmoituksia ja viestejä sekä ehdottaa aiheeseen liittyviä linkkejä, viestejä tuli vain muutama. Löfgren (1999, 24) on todennut, että Internetin uskottavuudella vaikutuskanavana on suuri merkitys siihen, miten aktiivisesti sitä käytetään hyväksi. Jos vaikutuskanavan, tässä tapauksessa Internet-sivujen, ei koeta tavoittavan ketään tärkeää tahoja, sen kautta ei maksa vaivaa argumentoida.

Palautetta runsaammin ihmiset lähettivät yhteystietojaan jatkotiedotusta varten ilmaisten siten kiinnostusta aiheeseen.

Vaikka kaikilla helsinkiläisillä oli periaatteessa mahdollisuus osallistua Internetin kautta PaikA-prosessiin, olivat teemaryhmien jäsenet pääasiallisista osallistujista ja tiedontuottajista. Teemaryhmät saivat tuottamansa tiedon julki WWW-sivujen kautta ja tuotokset päivitettiin verkkoon sitä mukaa, kun niitä toimitettiin projektille. Kakkos-

foorumissa esitelty, teemaryhmien tuotoksista kootun ideakäsikirjan luonnos julkaistiin myös verkossa, jolloin teemaryhmien ulkopuoliset saivat mahdollisuuden kommentoida sitä.

Projektin työntekijät muokkasivat tarvittaessa sivuilla julkaistua materiaalia. Muokkaus koski lähinnä vain ulkoasua, esimerkiksi teematyöryhmien tuotokset haluttiin jättää ”omannäköiseen”. Lisäksi projektin resurssit eivät olisi riittäneet muuhun, etenkin, mikäli materiaalia olisi tullut tarjolle runsaammin.

Päätösten ja niiden perustelujen julkituominen sekä mahdollisuus vaikuttaa periaatteellisiin linjauksiin

Koko paikallisagendaprosessia ei tuotu Internetiin. Asukasosallistumisen vaihe käynnistyi vasta, kun projektin työtavoista ja teemoittelusta oli päätetty. Paikallisagendaprosessin suunnittelu-

vaiheen ja käynnistymisen aikana tehdyt valinnat ja päätökset esitettiin Internetissä annettuina, ilman perusteluita. Esimerkiksi teemojen valinnan osalta ei selvinnyt, kuka valinnat oli tehnyt. Jatkossa ohjelman valmistelutyötä eli teemaryhmien työskentelyä on kuitenkin voinut seurata verkon välityksellä, ja ideoiden jatkotyöstämisen perustelut olivat Internetissä kaikkien nähtävissä ja kommentoitavana.

Teemaryhmien tavoitteena oli mahdollisimman pitkälle työstettyjen toimenpide-ehdotusten muotoilu. Työskentelyn tiivis aikataulu edellytti, että jatkotyöstettävät aiheet ja ideat valittiin ja rajattiin jo työskentelyn varhaisessa vaiheessa. Uusien, teemaryhmien ulkopuolelta tulleiden ideoiden ottaminen mukaan kesken prosessin todettiin ryhmässä vaikeaksi, ja verkon kautta osallistuneiden rooli rajoittui siten pitkälti mielipiteenilmaisuun.

Sivuilla kävijät saivat vapaasti esittää kommenttinsa tai viestinsä, mutta teemaryhmien ulkopuolelta tulleiden kommenttien kohtalo jäi arvuuttelun varaan. Kaikki eivät siis saaneet näkemyksiään esille tasavertaisesti eikä niiden kulkeutumisesta työryhmien käsiteltäviksi tai kuultaviksi ollut takeita.

Teemaryhmille ideoitu työskentelytapa ei käytännössä mahdollistanut uusien ideoiden tai osanottajien mukaan ottamista kesken ideoiden työstämisen, mikä teki Internet-osallistujien roolin prosessissa epäselväksi.

Alkuajan teknisen vian vuoksi kadonneet kommentit sekä epäselvyys viestien perille menosta ja vaikutuksesta ovat olleet omiaan luomaan vaikutelmaa osallistumisen ja palautteen antamisen merkityksettömyydestä.

Teemaryhmätyöskentelyn osalta päätösten perustelut olivat nähtävillä, mutta itse prosessin ja sen etenemisen suunnitteluun liittyneiden valintojen perusteluita ei löytynyt verkosta.

5. Johtopäätökset ja kehittämisehdotukset

5.1. Johtopäätökset

Internet tarjosi uuden osallistumiskanavan ja täydensi osaltaan Helsingin paikallisagendaprosessin muita osallistumismuotoja eli asukasfoorumeita sekä teemaryhmien työskentelyä. Yksinään Internet ei olisi mahdollistanut kuntalaisten tasavertaista osallistumista, sillä kaikki helsinkiläiset eivät voineet osallistua Internetin kautta. Toisaalta kaikki kuntalaiset eivät päässeet foorumeihin tai teemaryhmiinkään. Niille helsinkiläisille, jotka liikkuvat Internetissä, mutta jotka eivät ole innokkaita osallistumaan asukastilaisuuksiin, Internet tarjosi helpon osallistumiskanavan.

Varsinainen osallistuminen Internetin kautta ei ollut erikoisen vilkasta. Kuitenkin, vaikka Internetin käyttö ei liene varteenotettavasti lisännyt helsinkiläisten osallistumisaktiivisuutta, saatiin sen kautta spontaanejakin yhteydenottoja niiltä, jotka kiinnostuivat aiheesta ja ilmoittautuivat jakelulistalle jatkotiedotusta varten. Kynnys yhteydenottoon on Internetin kautta matalampi verrattuna esimerkiksi lehtijutun perusteella tehtävään puhelintiedusteluun.

Kokonaisuudessaan Internet palveli Helsingin paikallisagendaprosessissa enemmän projektin tiedotuskanavana kuin varsinaisena vuorovaikutteisuuden lisääjänä. WWW-sivujen merkitys tiedotuksessa korostui PaikA-projektin vähäisten tiedotusresurssien vuoksi.

Tutkimuksen perusteella Internetin ei voida sanoa varsinaisesti tukeneen paikallisagendaprosessin vuorovaikut-

teisuutta. Kun vuorovaikutus nähdään aitona – ihmisten välisenä vuoroon vaikuttamisena – sen edellytyksenä korostuu teknistä välinettä enemmän itse suunnitteluprosessin ominaisuus: Internetin kautta voidaan kyllä esittää kysymys laajalle joukolle, mutta vuorovaikutteisuutta ei synny ja osallistuminen jää näennäiseksi ellei eri osapuolten näkemyksillä ole sijaa prosessissa.

Keskeisimpänä ongelmana PaikA-prosessissa toteutetussa Internet-osallistumisessa lienee ollut se, että Internet-osallistuminen jäi kokeiluluontoisuutensa vuoksi osin irralliseksi muusta paikallisagendaprosessista, etenkin suunnitteluvaiheesta. Tämä aiheutti epätietoisuutta kotisivujen sekä niille ehdotettujen toimintojen tehtävästä ja merkityksestä prosessille. Internetin mahdollisuuksien hyödyntämiseksi jatkossa onkin tärkeää kytkeä Internet-osallistuminen mukaan hankkeen muihin suunnitteluun jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tämä helpottaa myös Internet-osallistumisesta tiedottamista.

5.2. Haasteena Internet-osallistumisen markkinointi

Tiedotuksella on suuri merkitys Internet-osallistumisen onnistumiseen. Pääasiallisena houkuttimena Internetin käytölle tiedon hankinnassa ja asioinnissa on sen käytön helppous ja vaivattomuus. Jotta ihmiset lähtisivät kirjastoon osallistumaan ja varaisivat ajan Internetin käyttöön, olisi projektin tiedotuksen oltava sekä laajaa että tehokasta. Projektista on tiedotettava useiden eri kanavien kautta, jotta ihmiset tietäisivät koko prosessista ja mahdolli-

suudesta osallistua siihen. Osallistuminen edellyttää vahvaa motivaatiota ja tunnetta vaikutusmahdollisuudesta, minkä herättäminen on uuden projektin tai asian tiedottamiselle kova haaste. Nykyisin, kun Internetin käyttäjä ei vielä edusta keskivertohelsinkiläistä, Internet-osallistumisen markkinointi kannattaakin kohdentaa erityisesti niille, jotka Internetiä jo käyttävät.

Paikallisagenda 21-proessin saaminen esiin eri tiedotuskanavien, kuten lehdistön ja tietoverkossa linkkien kautta, kertoo projektin olemassaolosta ja ehkä saa kotikäyttäjät tulemaan projektin kotisivuille.

Kirjastoissa jo valmiiksi koneiden ääressä istuvien kohdalla haasteena on saada heidät kiinnostumaan projektista siinä määrin, että he käyttäisivät osan etukäteen varaamastaan Internet-ajasta juuri projektiin tutustumiseen. Heidän tavoittamiseen voisi esimerkiksi kampanjaluontoisesti laittaa julkisten päätteiden läheisyyteen Internet-osallistumista mainostavan projektin tiedotteen tai julisteen.

Pihlajiston Kotikatu-projektissa (Kotikatu 1998) asukkaiden sivuille pääsyyn liittyvää ongelmaa pyrittiin ratkaisemaan tuomalla pääte suoraan asukkaiden asiointimatkan varrelle. Asukaspääte sijoitettiin apteekkiin, jossa asioidessaan ihmiset voivat samalla tutustua asuinalueensa kotisivuihin. Kotkassa (Net for Nets 1998) hyväksi paikoiksi tavoittaa ihmisiä todettiin paikallinen automarket sekä liikenneravintola, joihin sijoitettiin kosketusnäytöllä käytettävät asukaspäätteet. Kolmen tuhannen asukkaan Kuorevesi avasi verkkokeskustelua kuntalaisille antamalla päätteen ja tietoverkkoyhteyden jokaiselle kunnallisvaltuutetulle ja liittämällä paikallisverkkoon koulun sekä muut

kaupungin kiinteistöt (Asunmaa 1998a).

Suuri osa helsinkiläisistä on niitä, jotka eivät ole kiinnostuneita osallistumisesta eivätkä ole käyttäneet Internetiä. Siten Internetiä ei vielä nykyisellään kannata ajatella kaikkien kaupunkilaisten aktivoijana tai mukaan innostajana. Internet-osallistumista markkinoitaessa on tärkeää ottaa huomioon se, että kansalaisosallistumista voidaan siirtää tietoverkkoon vain siinä tahdissa kuin kansalaisten pääsy sinne lisääntyy. Tämä kannattaa muistaa myös Internetin käyttöä koskevassa keskustelussa ja retoriikassa. Paikallisagendan hengen mukaista ei ole luoda pakon tunnetta uuden tekniikan käyttöön siirtymisessä, vaan yhteisten asioiden suunnittelun on edettävä rinnan myös muissa tiedotusvälineissä ja tarjolla on oltava erilaisia osallistumismuotoja. Asenteet kääntyvät helposti negatiivisiksi, mikäli Internet tuodaan esiin "ihmeläkkeenä", jonka tieltä kaikki muu väistyy.

Internetistä tiedottamisen kannalta voidaankin pitää PaikA-prosessissa puutteena sitä, että samalla kun teemaryhmien ohjaajilta pyydettiin ideoita Internet-osallistumisen järjestämiseen ja sivujen sisällön suunnitteluun, heille ei järjestetty opastusta Internetin käytöstä. Esimerkiksi lyhyt esittely teemaryhmätyöskentelyyn valmentavan koulutuksen yhteydessä olisi havainnollistanut ohjaajille, mistä Internet-osallistumisessa on kyse. Ohjaajien myönteinen kokemus sekä asian edes pintapuolinen tunteminen olisi ollut olennaista, kun toivottiin heidän tiedottavan sivuista edelleen ryhmäläisilleen.

5.3. Keskustelun herättämisen vaikeus

Se, lisääntykö kuntalaisten osallistumishalukkuus parantuvan Internetiin pääsyn myötä, jää nähtäväksi. Vaikeus saada kuntalaisia mukaan paikalliseen agendatyöhön on huomattu muidenkin kuntien paikallisagendan valmistelussa. Esimerkiksi Jämsän paikallisagendan asukasosallistumista tutkittaessa johtopäätöksenä oli, että kuntalaiset eivät näe prosessia uskottavana vaikuttamiskanavana (Vehkala 1998, 343-344 ja 347).

Internetin kautta tulleen palautteen niukkuudesta päätellen myöskään paikallisagendaprojektin kotisivuja ei nähty uskottavana vaikuttamiskanavana. Keskustelun avaaminen projektin WWW-sivuilla osoittautui vaikeaksi. Keskustelun herättäminen näyttää olevan helpompaa ensin muussa tiedotusvälineessä, jonka jälkeen sitä voi jatkaa ja syventää Internetissä (Löfgren 1999, 22). Tuoreena esimerkkinä on Sanoma-open -verkkokeskustelu (Sanoma-open 1999), jossa Pentti Holapan ensin muissa tiedotusvälineissä herättämää keskustelua jatkettiin verkossa, koska lehdistö tai muut tiedotusvälineet eivät mahdollistaneet tarpeeksi "nopeaa" ja avointa keskustelua. Yleistäen ensin on herännyt tarve keskusteluun, jonka jälkeen on haettu siihen sopiva väline, tässä tapauksessa Internet.

Tämä olisi kannattanut olla lähtökohtana myös Helsingin paikallisagendaprosessissa. Sen sijaan, että yritettiin epämääräisellä kehotuksella synnyttää keskustelua tyhjistä, olisi foorumeissa ja teemaryhmissä herännyttä vilkasta keskustelua voitu jatkaa verkossa projektin kotisivuilla. YTV:n tulevaisuusverstaan (Ajan merkit 1997) mallin

mukaan keskustelusta olisi voinut säännöllisesti toimittaa yhteenvedon paperiversiona. Verkkokeskustelun mahdollisuuden mainostaminen kansalaisfoorumeissa olisi saattanut tuoda mukaan myös tilaisuudessa läsnä olleita kaupungin päättäjiä. Päättäjien mukana olo olisi edelleen lisännyt keskustelun painoarvoa. Seuraava Helsingin Paikallisagendaprosessin vaihe, jossa tätä voitaisiin soveltaa, on vuonna 2000 järjestettävä neljäs asukasfoorumi.

Mikäli keskustelusivu jatkossa luodaan, on tärkeää, että se on reaaliaikainen (uutisryhmien tapaan). Osallistumista motivoi paremmin viestin näkyminen ruudulla välittömästi eikä keskustelun eteneminen ole riippuvaista sivuista vastaavan henkilön ajasta päivittää sivuja. Näin ei myöskään tule ongelmia siitä, mitkä ovat projektin lailliset velvoitteet sille osoitetun postin suhteen, koska posti on osoitettu yleisönosastoa vastaavalle keskustelusivulle.

5.4. Internetin rooli paikallisagendatyön jatkossa

Internetiä ja projektin kotisivuja voidaan edelleen hyödyntää Helsingin paikallisagendaprojektin jatkossa, kun asukasosallistumisen painopiste siirtyy paikallisten, asuinaluekohtaisten hankkeiden synnyttämiseen ja tukemiseen. Projektin WWW-sivuilla voisi olla paljon annettavaa – paitsi yhteen paikkaan kootun, mutta kaikkien tavoitettavissa olevana paikallisagendatiedon arkistona – myös suunniteltaessa paikallisten hankkeiden keskinäistä sekä

Lähteet

- Ahonen, P. 1997. Poliittinen ja demokraattinen informaatioyhteiskunta Suomessa ja Euroopassa. Teoksessa: Stachon, K. (toim.) Näkökulmia tietoyhteiskuntaan. Gaudeamus. Tampere. Ss. 43-67.
- Ajan merkit. 1997. Ajan merkit – tidens tecker 8. Pääkaupunkiseudun tulevaisuuskuva PKS2020. YTV:n tulevaisuusverstaiden yhteydessä toteutettu verkkokeskustelu. <http://www.ytv.fi/pks2020/1kesk.html> (15.3.1999).
- Albrecht, J. 1985. Planning as a social process. The use of critical theory. Frankfurt am Main. 114 p.
- Anttiroiko, A-V. 1996. Tietoyhteiskunta, kunnallishallinto ja demokratia. Kuntapuntari 4: 52-56.
- Anttiroiko, A-V. 1998a. Kunnat tiedon valtatiellä. Teoksessa: Hoikka, P. (toim.) Kunnat 2000-luvun kynnyksellä: Näkökulmia kunnallisalan tutkimukseen ja käytäntöihin. Tampereen yliopisto. Ss. 277-317.
- Anttiroiko, A-V. 1998b. Tietoyhteiskunta ja kunnallinen demokratia. Makroteoreettinen näkökulma informaationaalisen yhteiskunnan demokratian ehtoihin. Hallinnon tutkimus 17(3): 192-210.
- Asunmaa, P. 1995. KuoreVESITORI – Community Net. Project Plan (Autumn 1995). <http://www.mantta.fi/testi/projektit/esitori.htm> (9.3.1998).
- Asunmaa, P. 1998a. Kuoreveden kunnanjohtaja. Puhelinkeskustelu 9.3. 1998.
- Asunmaa, P. 1998b. The Implementation of a National ICT Strategy in the Municipality of Kuorevesi - Central experiences and findings. Esitelmä konferenssissa "Strategic planning and deployment of the information society". Bryssel, 22-23.10.1998. 7 s.
- Audiovisuaalinen tietoverkkotoimittaminen 1998. Audiovisuaalisen tietoverkkotoimittamisen kurssi. 3.11.1997 – 21.5.1998. KSL:n videotyöpaja. Helsinki.
- Barber, B. 1997. Internet & Politik. Akademie 3000. Proceedings of the Akademie 3000 conference. <http://www.akademie3000.de/overview/conf/politics/speakers/speakerx3.html> (11.3.1998).
- Barber, B. 1999. technology and Democracy in the Era of McWorld. Alustus seminaarissa "Internet and Politics – 2nd International Congress on Electronic Media & Citizenship in Information Society". Helsinki 6.-9.1.1999. <http://www.kolumbus.fi/pi99/index2.html> (21.1.1999).
- Dryzek, J. 1990. Discursive Democracy. Politics, Policy and Political Science. Department of Political Science. University of Oregon. Cambridge University Press. 254 p.
- Ess, C. 1996. What We Know About Women and Men on the Net. <http://www.december.com/cm/mag/1996/jan/ess.html> (23.1.1999).
- Forester, J. 1980. Critical Theory and Planning Practice. JAPA. 46(3): 275-286.
- Forester, J. 1985. Critical Theory and Public Life. The Massachusetts Institute of Technology. 333 p.
- Haukkasalo, H. 1990. Yhteisuunnittelun käyttö yleiskaavan laadinnassa. Esimerkkitaupausena Halikon kunta. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Sarja B:63. Teknillinen korkeakoulu. Espoo. 154 s.

- Healey, P. 1997. Collaborative Planning. Shaping Places in Fragmented Societies. Department of Town and Country Planning, University of Newcastle upon Tyne. 333 p.
- Heine, E. 1997. Kohteesta kumppaniksi – unelma osallisuudesta. Keskustelua. Kunnallistieteen aikakauskirja 25(3): 289-294.
- Helsingin paikallisagenda 21. 1998. Helsingin kaupungin paikallisagendaprojektin www-sivut. <http://www.hel.fi/ymk/agenda21.htm> (ajalla: 16.4.- 15.10.1998).
- Helsingin paikallisagenda 21 –projektin tiedotussuunnitelma. 1998. Helsingin kaupungin paikallisagenda 21 –projekti. Helsingin kaupungin ympäristökeskus.
- Helsingin paikallisagenda 21 –prosessi. 1998. PaikA-prosessin esittelykalvot. Helsingin kaupungin paikallisagenda 21 –projekti. Helsingin kaupungin ympäristökeskus.
- Helsingin paikallisagendatyön tilannekatsaus. 1998. tilannekatsaus 10/98. Helsingin kaupungin paikallisagendaprojekti. Helsingin kaupungin ympäristökeskus.
- Innes, J. 1998 Information in Communicative Planning. JAPA 64(1): 52-63.
- Internet-käyttäjätutkimus. 1998. Taloustutkimuksen yhdeksäs Internet-käyttäjätutkimus. Taloustutkimus <http://www.toy.fi/uusia/internet.html> (10.3.1998).
- Kanerva, J. 1998. Verkko vie suoraan demokratiaan. Vieraskynä, Helsingin Sanomat. 25.6. 1998.
- Kemp, R. 1985. Planning, Public Hearings and the Politics of Discourse. Teoksessa: Forester, J. (edit.), Critical Theory and Public Life. The Massachusetts Institute of Technology. Pp. 127-201.
- Keskinen, A. 1998. Tieto- ja viestintäteknologian vaikutukset. Alustus seminaarissa Kansalainen ja ekologinen modernisaatio tietoyhteiskunnassa, 4.12.1997 Tietoyhteiskunta-seminaarit. Tampereen yliopisto.
- Kestävän kehityksen... 1997. Kestävän kehityksen toimintaohjelma (Local Agenda 21) Helsingin kaupunginvaltuuston päätös: 108 § Khs 1996-2340, 78/02411/94. Mietintö 3 – 1997. Esityslistan asia Kj/3.
- Kolmekymmentävuotiaiden... 1997. 30-vuotiaiden pirkanmaalaisten toiveita ja odotuksia PiPa-projektista. Pirkanmaan Palvelutietojärjestelmä –projekti. Kyselytutkimus. <http://www.tampere.fi/pipa/selvi1/selvi197.htm> (19.3.1998).
- Kotikatu – kaupunginosaforum Internetissä. 1998. Esittelyseminaari. Helsingin kaupunginkanslia, auditorio. 12.2. 1998.
- Kuluttajat ja multimedialpalvelut. 1997. Digitaalisen median raportti 1/97. Teknologian kehittämiskeskus. Helsinki. 184 s.
- LA 21 and ICT use... 1998. Report on the Survey on LA 21 and ICT use in the framework of the ICTULA Project. Käsikirjoitus, 11/1998. 19 p.
- Lehtimäki, Marika. 1998. Internetin käyttö paikallisagendaprosessissa. Ympäristö ja terveys –lehti 26(6): 46-48.
- Linjama, T. & Sirola, H. 1996. Internet – tuottajan paketti. Jyväskylä. 608 s.
- Löfgren, K. 1999. Danish Local Elections on the Net – “Strengthen Local Democracy or Making a Profit?” Alustus seminaarissa ”Internet and Politics – 2nd International Congress on Electronic Media & Citizenship in Information Society”. Helsinki 6.-9.1. 1999. 35 p.
- Mattila, P. 1999. Onko internet tasa-arvon edistäjä vai jarruttaja? STT. Uutislehti 100. 12.2. 1999.
- Net for Nets. 1998. Kotkan teledemokratia-projektin esittely. Kotkan kaupunki. Esite.

- Nummelin, M. 1998. Kestävä kehitys ja YK. *Ympäristö ja terveys* 26(6): 5-9.
- Oravisto, L. 1999. Suullinen tiedonanto koskien Helsingin kaupungin kanslian atk-palvelimen kävijälaskentaa, puhelinkeskustelu 18.3.1999.
- Packalén, J. 1998. WWW ja ympäristöviestintä. Luento 23.3.1998. Ympäristöviestinnän ja -markkinoinnin kurssi. ViSiO.
- PiPa. 1998. Pirkanmaan palvelutieto –projektin www-sivut. www.tampere.fi/pipa/selvi1/pijohd.htm
- Rissa&Järvinen Oy. 1998. Kolmas valtakunnallinen Internet-käyttäjäsivustoyksikkö. www.pjoy.fi/tutkimus/kt97/yhtveto.htm (10.3.1998).
- Saarikoski, H. 1993. Ympäristövaikutusten arviointimenettely (YVA) jätehuollon suunnittelussa. Pro gradu –työ. Helsingin yliopisto, taloustieteen laitos. 54 s.
- Sager, T. 1994. *Communicative Planning Theory*. Athenaeum Press Ltd, Newcastle upon Tyne. 288 p.
- Sanoma-open 1999. <http://www.kaapeli.fi/sanoma-open> (15.2.1999).
- Sassi, S. 1994. Kolme näkökulmaa uuteen viestintäteknikkaan. Teoksessa: Ihmiset, mediat ja merkitykset. Viestinnän laitoksen julkaisuja, sarja 2 B/I/94. Ss.95-129.
- Sassi, S. 1998a. Kahden hengen sähköpostikapina. Käsikirjoitus 25.2.1998. 15 s.
- Sassi, S. 1998b. Internet ja demokratia. Vieraskynä, Helsingin Sanomat. 27.9.
- Savolainen, R. 1996. Tietoverkkojen tutkimus. *Informaatiotutkimus* 15(1): 13-26.
- Taipaleenmäki, M. ja Vernikos, J. 1997. Pirkanmaalaiset haluavat kunnilta Internet-palveluita. *Kuntapuntari* 3: 10-13.
- Tehraniemi, M. 1990. Technologies of power: information machines and democratic prospects. *Library of Congress Cataloging-in-Publication Data*. New Jersey. 261 p.
- Tuittu, H. 1999. Lupaava teledemokratia. Vieraskynä, Helsingin Sanomat. 5.1.1999.
- Turtiainen, M. 1994. YE31-Suunnitteluteorian perusteet. Ympäristöekonomian luentokurssi. Taloustieteen laitos, Helsingin yliopisto.
- Työpäiväkirja 1998. Marika Lehtimäen omat muistiinpanot koskien Helsingin kaupungin paikallisagendaprojektin työskentelyä ajalla: 1.12.1997 – 15.10.1998.
- Täältä kestävyYTEEN. 1997. Paikallisagendaopas. Kuntaliitto. 47 s.
- Valikoiko uusi... 1998. Valikoiko uusi viestintäteknologia käyttäjänsä? Suomalaiset ja tuleva yhteiskunta. Raportti 2. Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/tk/el/stty2rs.html> (17.3.1998).
- Vehkala, M-M. 1998. Riosta Keski-Suomeen – illuusio kuntalaisten osallistumisesta. *Kunnallistieteen aikakauskirja* 26(4): 337-348.
- Viherä, M. 1998. Tavallisen ihmisen kyky selviytyä tietoyhteiskunnassa. Alustus seminaarissa Kansalainen ja ekologinen modernisaatio tietoyhteiskunnassa. Tietoyhteiskunta-seminaarit, 4.12.1997. Tampereen yliopisto.

HELSINGIN KAUPUNGIN YMPÄRISTÖKESKUKSEN JULKAISUJA 1998

16. *Koskimies P. Östersundomin lintuvesien linnusto ja suojelu*
17. *Koskimies P. Östersundomin lintuvesien käyttö- ja hoitosuunnitelma*

HELSINGIN KAUPUNGIN YMPÄRISTÖKESKUKSEN JULKAISUJA 1999

1. *Pönkä A, Pitkälä A, Kalso S, Niiranen M. Savusilakan ja savusiian mikrobiologinen ja aistinvarainen laatu Helsingissä vuosina 1995 - 1998*
2. *Lyly O. Sisäilman VOC-arvot. Ehdotus sisäilman haihtuvien orgaanisten yhdisteiden viitearvoiksi*
3. *Korpinen P, Silfverberg K. The State of the Environment in Helsinki. Summary Report*
4. *Haapanen E. Menneisyyden Helsingin eläimet. Pääkaupungin nisäkkäät, matelijat ja sammakkoeläimet arkistolähteissä vuosina 1850 - 1980*
5. *Lehtimäki M. Internet osallistumisen välineenä. Helsingin paikallisagenda 21-prosessin Internet-osallistumisen analyysi*

KUVAILELEHTI				
Tekijä(t)/Author(s) <i>Marika Lehtimäki</i>				
Nimike/Title of publication <i>Internet osallistumisen välineenä. Helsingin paikallisagenda 21-prosessin Internet-osallistumisen analyysi</i> <i>The Internet as a tool for participation. An analysis of Internet-participation in the Helsinki Local Agenda 21 -process</i>				
Julkaisija/Published by <i>Helsingin kaupungin ympäristökeskus City of Helsinki, Environment Centre</i>		Julkaisuaika/Publication year <i>1999</i>	Sivumäärä/Pages <i>38</i>	Liitteet
Sarjan nimike <i>Helsingin kaupungin ympäristökeskuksen julkaisuja</i>		Osanumero <i>5/99</i>		
ISSN-numero <i>1235-9718</i>	Kieli			
ISBN-numero <i>951-718-286-4</i>	Koko teos <i>fin</i>	Yhteenvedo <i>fin, swe, eng</i>	Taulukot	Kuvatestit <i>fin</i>
Avainsanat/Keywords <i>Internet-osallistuminen, paikallisagenda 21, osallistuva suunnittelu, kommunikatiivinen suunnitteluteoria, kestävä kehitys</i> <i>Internet-participation, Local Agenda 21, LA 21, participative planning, communicative planning theory, sustainable development</i>				
Lisätietoja/Further information <i>Marika Lehtimäki, Tel. +358-9-73121, sähköposti/e-mail marika.lehtimaki@dlc.fi</i> <i>Anja Vallittu, Tel. +358-9-7312 2610, +358 50 522 6707,</i> <i>sähköposti/e-mail anja.vallittu@ymk.hel.fi</i> <i>Helsingin kaupungin ympäristökeskus, Helsinginkatu 24, 00530 Helsinki</i>				